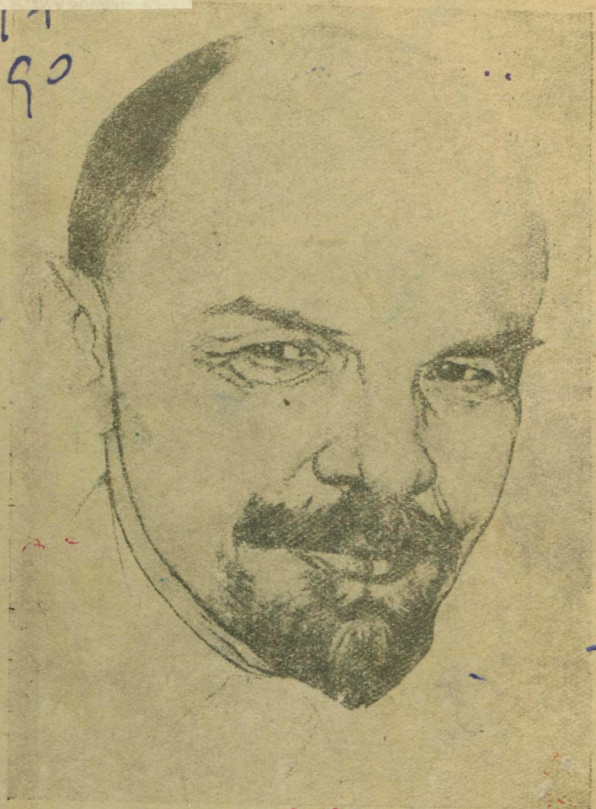

~~K-58179~~

N 87190

1939 w

-58179
87190

1939 w

Рис. худ. Андреева

Володимир Ільч

ЛЕНІН

15 РОКІВ БЕЗ ЛЕНІНА

ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ТОВАРИША СТАЛІНА— ЛЕНІНСЬКИМ ШЛЯХОМ

89

21 січня 1924 року в Горках, під Москвою, умер наш вождь і творець більшовицької партії, Ленін. Робітничий клас усього світу зустрів вість про смерть Леніна, як найважливішу втрату. В день похорону Леніна міжнародний пролетарат оголосив п'ятихвилинне припинення всіх робіт. Стали зупинитись, припинилась робота на заводах і фабриках. Трудящі класи усього світу з найглибшою скорботою проводжали в могилу свого батька і учителя, найкращого друга і захисника — Леніна. Смерть Леніна робітничий клас Радянського Союзу відчув ще більшим згуртуванням навколо ленінської партії. Кожен свідомий робітник в ці траурні дні продумав своє приєднання до комуністичної партії, яка здійснює заповіт Леніна. В ЦК партії надходили тисячі й тисячі заяв безпартиєвих робітників з проською прийняти їх в партію. ЦК пішов назустріч цьому рухові передових робітників і оголосив майбутній прийом в партію передових робітників, оголосив ленінський призов у партію. В партію пішли нові десятки тисяч робітників. Ішли ті, хто готовий був віддати життя за справу партії, за справу Леніна. Понад двісті сорок тисяч робітників приєдналось тоді за короткий строк в ряди більшовицької партії. В партію увійшла передова частина робітничого класу, найбільш свідомою і революційною, найбільш сміливою і дисциплінованою. Це був *ленінський призов* у партію. Смерть Леніна показала, яка близька наша партія робітничим масам і як робітники дорожать ленінською партією.

В траурні ленінські дні на II з'їзді Рад СРСР товариш Сталін дав від імени партії велику клятву. Він сказав:

„Ми, комуністи,—люди особливого складу. Ми скроєні з особливого матеріалу. Ми—ті, які складаємо армію великого пролетарського стратега, армію товариша Леніна. Нема нічого вищого, як честь належати до цієї армії. Нема нічого вищого, як звання члена партії, основателем і керівником якої є товариш Ленін...

Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам тримати високо і берегти в чистоті велике звання члена партії. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми з честю виконаємо цю твою заповідь!..

Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам берегти єдність нашої партії, як зіницю ока. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми з честю виконаємо і цю твою заповідь!..

Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам берегти і зміцнювати диктатуру пролетаріату. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми не пошкодуємо своїх сил для того, щоб виконати з честю і цю твою заповідь!..

Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам зміцнювати всіма силами союз робітників і селян. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми з честю виконаємо і цю твою заповідь!..

Товариш Ленін безупинно говорив нам про необхідність добровільного союзу народів нашої країни, про необхідність братерського їх співробітництва в рамках Союзу Республік. Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам зміцнювати і розширяти Союз Республік. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми виконаємо з честю і цю твою заповідь!..

Ленін не раз указував нам, що зміцнення Червоної Армії і поліпшення її стану є одним з найважливіших завдань нашої партії... Поклянімося ж, товариші, що ми не пошкодуємо сил для того, щоб зміцнити нашу Червону Армію, наш Червоний Флот...

Покидаючи нас, товариш Ленін заповів нам вірність принципам Комуністичного Інтернаціоналу. Клянемося тобі, товаришу Ленін, що ми не пошкодуємо свого життя для того, щоб зміцнювати і розширяти союз трудящих усього світу—Комуністичний Інтернаціонал!“

Це була клятва більшовицької партії своєму вождю, Леніну, який житиме в віках.

В. Маяковський
ВОЛОДИМИР ІЛЫЧ ЛЕНІН
(УРИВОК З ПОЕМИ)

Нам здавалось —
в комуністичній затурчаності
тільки
хвилі випадку
докинуть
нас
здаля.

Маркс
розкрив
історії закони,
пролетаріат
поставив до руля.
Книги Маркса
це не цифри строгі,
не сухі
шпалери слів,—
Маркс
робітника
звів на рівні ноги
і стрункіше цифр
колонами повів.
Вів
і говорив:
поборете не раптом,
діло —
коректура
висновкам думок.
Він прийде,
прийде
великий практик

поведе
 полями битв,
 а не книжок!
Як на жорнах дум
 ці мислі розмеляв
і дописував
 рукою
 восковою,
знаю,
 Марксу
 увижався
 мур Кремля
і комуни
 стяг багряний
 над Москвою.
Назрівали,
 спіли дні,
 як дині,
пролетаріат
 мужнів
 і виріс із ребят.
Капіталові
 стрімчастії твердині
валом розбивають
 і дроблять.
На віддаленні
 кількох років
 останніх
скільки гроз
 гуде
 у наростанні.
Гнів громадиться,
 спалахує повстанням,
за повстаннями
 ростуть
 революцій рокотання.

Знай,
 буржуїв
 озвірілість яру.
Тьерами розтерзані
 виючи юрбою,
тіні прадідів —
 паризьких комунарів,
і тепер кричать
 паризькою стіною:
— Слухайте, товариші!
 Дивіться, браття!

Горе одиночкам —
 вивчіться на нас !
Згуртувавшись, рвіте
 ударом партії !
У кулак зімкнувши
 робітничий клас.
Скажуть :
 „Ми вожді“,
 а справді —
 шаркунами ?
За словами
 шкуру
 розпізнати вмій.
Буде вождь
 такий
 до подробиць з нами —
Звичайніш від хліба,
 від рей прямиш...
Комунізму
 привид
 по Європі блискав,
то зникав,
 то знову
 виринав знаменом.
І тому
 в далекім
 і глухім Сімбірську
народивсь
 звичайний, простий хлопчик
 Ленін.

Переклав А. Шмигельський

Петро Моргаєнко

СЛОВО

„Слово Сталіна між нами“
М. Рильський.

У дні щасливої онови,
Ми, з першим подихом життя,
В глибінь сердець беремо слово
Народів мудрого вожда.

Воно — ланів тугі налив,
Дозрілість сонячних садів,
Дніпра потоки горделиві,
Розливи райдужних огнів,

Луги пахучі і долини,
Небес блакитна оболонь.
Ми з ним проходимо вершини,
Полярний холод і огонь.

Його проносим над морями,
В натхненій праці і боях.
І слово Сталіна між нами
Не згасне в зоряних віках!

Київ, 1938 р.

Василь Сокіл

СІМ'Я ЮНАШІВ

РОМАН

I

— Ну, от і все. Готово.

Син підвівся з долівки, взявся за ручку чемодана, попробував, чи добре держиться. Мати теж підвелася з стільця.

— Ну, от...

Хотіла щось інше сказати, але машинально повторила синові слова:— От і все,—і стало їй невимовно боляче, що отак все це коїться. Невже таки справді син їде?

Син стояв, ясно всміхаючись. Сонце, хиличись до моря на захід, било крізь розчинені вікна просто в очі, заставляючи хлопця примружувати їх. Він одхилився вбік, і промінь, сковзнувши по обличчю, міцним жмутом ударив у двері.

Двері, наче від цього удару, розчинилися. Заходив батько.

— От тобі й квиток. Уклався вже?

Мати заклопоталась, похапливо взялася струшувати скатертину на столі. Так, це вже справді таки син їде. Спочатку не вірилось. Точились розмови, так то здавалося, так собі, розмови; думалося — коли воно це буде? Аж ось, як сніг на голову, і день цей надійшов. Син їде. Чемодан спаковано і квиток куплений. Ну, як же це так швидко? І приготувати в дорогу нічого не встигла. А тепер не знать за що й хапатись. Вона ступнула до буфету, вийняла навіщось чашки, відсунула шухляди.

Батько, наче нічого не сталося, скидав свій робочий одяг. Ну, звичайно, зараз піде вмиватись, спитає чаю, потім піде до себе спочити... Дружина ледве не почала докоряти йому,— як таки так він спокійно, навіть байдуже до всього ставиться?!— але стрималася, і коли він вийшов з кімнати, обернулася до сина й несміло запитала:

— Може б ти, Павлику, до завтра ще побув?

Син глянув,—мати так благально дивилась на нього,—і не знав що їй і відповісти. В кишені намацав рукою квиток і сказав:

— Ну, що вам один день допоможе?

То й правда, що їй один день? Якби він зовсім не їхав, а то день-два, що там з цього, все одно що й сьогодні. Вона

ледве помітно хитнула головою, далебі, він має рацію, хай вже їде, хай вже й сьогодні їде.

Ще зза дверей почувся наставницький голос батька:

— Отож, сину, їдь, куди тебе посилають, та не забувай і того, чому батько-мати вчать.

Він виходив з ванної, витираючи голову рушником.

— Не забувай якого батька-матері син ти. От що! Дай гребінець.

Розчісуючи скуйовджене волосся, говорив навмисне суворим тоном:

— Думаєш, від батька їдеш, то вже й воля тобі? Не дуже то, доберусь, де б ти не був. Отож слухай, чому змалку навчали, а то сміттям будеш. Та й сам не плошай, не малий уже, бач, як угору вигнало. Ну, йди собі, на сьогодні годі.

Він поплескав сина по щоках, по плечах і жартома штовхнув, ніби й легесенько, але той мало не поточився.

— Та ти, синку, й на ногах щось не встоїш, а ще на самостійний шлях виходиш!—пристидив батько сина, аж ніяково тому стало.

— Ну, де там, чого там не встою,—почервонів син,—може поборемось?

Батько махнув рушником.

— Не з такими боровся! Чи ти ба, який бульбенко знайшовся! Спершу сили наберися, поживи сам, а повернешся, тоді поборемось. А зараз, що мені з тобою руки каляти? Тебе й мати сама зборе, от хай спробує.

Він звичним жестом розгладив вуса, наче збирався хильнути чарку, і пішов собі в кімнату.

Мати подумала: „Коли б то збороти! Коли б то їй сила збороти сина, щоб лишився! От, бач, старий ще й кепкує з неї“.

Син причинив двері за батьком, глянув на годинника, заклопотався.

— Піду й я, з товаришами попрощатись треба.

Обернулася мати.

— А чого ж, іди... Не засиджуйся тільки.

Вона не спускала очей з нього: от він їде до дверей... Отак він і зовсім піде, покине її, поїде в далеку дорогу...

Син причинив за собою двері.

Матері щось хотілося йому сказати, щось зробити... Але що? Швидко оглянулася навколо — на столі лежали два яблука. Вона взяла одно і побігла слідом за сином. На східцях наздогнала, подала.

— Візьми, може захочеться, з'їси.

Син, зворушений такою увагою, усміхнувся. У думці тепле слово розквітло: „Ласкава, ласкава моя матуся“. Він підійшов ближче, промовив:

— Я знаю, мамо, завтра ваші іменини. Але я мушу сьогодні

іхати, бо ж не сам я, а ціла експедиція їде. І я дав комсомольське слово не повертатися без золота. Я вас зараз, сьогодні поздоровляю.

Обняв матір, засоромився несподіваної ніжності, побіг униз сходами.

— Ой, діти, діти!.. Манить вас далекий світ, і рідну хату радо ви ладні покинути, шукаючи щастя. А воно ж чи є, чи не химера, те щастя, що шукаєте?

Усьоме на своєму віку проводжає мати дітей. Найважче було перших двох. Не плакала як проводжала. Потім плакала як не зустріла. Але тяжко було від початку до кінця, хоча нікому й не хвалилася, розуміла, що мусили йти разом з батьком. З трьох сторін обступив ворог молоду республіку — зі сходу, заходу і півдня стискав вогненний обруч. Проти ворога став озброєний народ, і тоді на заході став син Платон, на сході син Борис, а на півдні батько — Павло Юнаш.

І от уже всі фронти одгриміли, повернулися додому інші сини та батьки, — тільки з Юнашів ніхто не повертався. Минали тижні, місяці, і вже зовсім неждано, раннім весняним ранком, приїхав батько. Виявилось, він міг би й раніше прибути, але хотів не сам, а як виходили, як виїздили, разом з синами повернутись. Ввесь час шукав, розпитував і знайшов: Платон на заході, Борис на сході впали смертю хоробрих.

Найважче (наче вчора це було) цих двох перших було про- воджати.

Потім пішли ще четверо. Дочка Марія пішла за своїм чоловіком на Далекий Схід, а матері здавалося, що випроводжає дитя своє в безвість, хоча вирушила дочка з рідного вокзалу поїздом — експресом у міжнародному вагоні, і в портфелі у неї лежало призначення на велику новобудову — завод, директором якого був її чоловік. Але в ту хвилину виїзд дитини переживався матір'ю, як несправедлива кара.

Один за одним за три роки вилетіли ще три сини. Один таки справді вилетів — середульший, Антон. Він і досі десь літає. Ой, певно, вже далеко він літає, раз так давно додому не прилітав! Писав, що другий десяток тисяч кілометрів почав літати, а в серці матері і боляче і приємно тремтіло почуття гордості й печалі за долю блакитноокого сина — як то йому йдеться на тих високих і безкраїх шляхах?

Відходили, від'їздили, відлітали і відпливали діти в далекий світ, і не було їм ніякого впину. Материне серце рвалося шматочками за кожним з них.

І тепер їй боліло серце за Павликом так дуже, як тоді за Платоном, найстаршим. Було аж страшно: останній син, найменший син теж покидав батьків. Мати мусила лишитись одна, без дітей, самотня.

На останній день прощання Павлик лишив собі найближчих друзів. Не можна сказати, що він це зробив навмисне або заздалегідь обдумав, щоб їх побачити останніми. Він уже не раз говорив з ними про свій від'їзд і, зокрема, з одним другом не один вечір просиджував у запашному, рясному квітами садку, і радіючи і вболіваючи тим, що наближається день розставання.

І от день цей прийшов, і Павлик іде до цього друга хвилюючись, наче вперше він туди йде. А насправді шлях цей такий знайомий, що навіть з заплющеними очима він може сказати: „Ось іду повз трьох білих будинків, за ними тротуар згористіший стає, починається врівень плечей дерев'яний паркан, крізь який видно сад, а от нога зачепилася за вибої в асфальті, тепер уже недалеко, от уже і хвіртка“.

Він прочиняє потихеньку хвіртку і сторожко проходить у сад. Густий, зарослий молодняком сад. Вишні, груші, яблуні цвітуть, білі бризки спадають на землю. Павлик продирає сплетене гілля, він не хоче йти просто доріжкою від хвіртки до будинку.

В даліні крізь гущавину саду щось майнуло синьою хусткою, неначе здійснена надія.

Так, це справді Надія. Вона, видимо, чекала на нього, і нема чого дивуватися такому збігу обставин: — цвітуть яблуні, і нема нікого в саду, окрім них двох. Сонце на заході, але скісні проміння ще гостро б'ють крізь гілля дерев. На доріжці лежать подовжені тіні.

Він говорить:

— Сьогодні я їду.

Вона йому нічого на це не відповідає, це для неї не новина, вона про день від'їзду знала вже давно.

— Коротше кажучи, — він раптом міняє тон і сідає на лавку, — сядьмо тут... Я тобі хочу... Я думаю...

Вона сідає коло нього і починає бовтати ногами.

— Я думаю, що найкраще було б якби ми разом поїхали. Ти не уявляєш собі, як би це було цікаво! Ми б удвох з тобою були в одній групі, разом би лазили по горах і степах, шукали б золото, мідь, вугілля, нафту і так далі...

— Павлику, мені плакати хочеться, перестань так говорити!

Він замовкає. Він забув, що це неприємна розмова.

— Звичайно, ти винна. Ну, от знову будеш заперечувати. Ясно, що сама винувата... Я ж говорив, давай разом в один технікум вступати. Так ні, бач, їй геологія не подобається. Ну, от тепер і радуйся своїм машинобудівельним.

— А чому ти не схотів зо мною в один вступати?

Раз-у-раз сперечаючись на цю тему, вони забували, так би мовити, об'єктивну істину. А вона полягала в тому, що ніхто нічого наперед не знав. Три роки тому вони ходили поодаль один від одного, спільним, що їх єднало, була лише школа, де

вони вчилися, і якби тоді він, довготелесий і незграбний Павлик Юнаш, їй сказав, що було б цікаво колись їм разом лазити по горах і степах і так далі, то вона вправі була б глузливо відповісти так, як часто вміла: „Ти ж розумієш!“ Не її вина в тому, що через два роки,—коли абсолютно непояснима причина, оспівувана з давніх-давен в незчисленних піснях, звела їх до купи,—їм справді стало цікаво бути скрізь і завжди разом, удвох, навіки, нероздільно. І тим більше завдавав болю їм цей розрив (він у геологічному, вона у машинобудівельному), саме зараз, коли все навколо так гармонійно і закономірно служило для них обох, як для одного цілого: весняні дні, ласкавий місяць, несказано зворушливий соловей, рожевоквіта яблуня, словом—абсолютно все існувало, світило, співало і квітло, здавалося, виключно для них...

І через це об'єктивну істину забуто. Тепер орієнтація в часі вже втрачена і їй навіть здається, що справді він настоював, щоб їм разом учитися. От і плакати хочеться, що Павлик кінчив уже технікум, їде на практику; а вона, кінчивши свій, не знає, що робитиме далі, і, взагалі, невідомо, коли це все скінчиться!..

— Проти долі нічого не вдієш,—печально зітхає Надійка.

— А ти не журись,—наче старший заспокоює її Павлик,—я ж не навіки їду. Восени кінець подорожі, а там щось придумаємо.

Справді, не так то воно й страшно, як подумати—весна, літо, якихось там п'ять-шість місяців, і все. Правда, жаль, найкращий час—теплий, привітний.

— Скучати буду...—признається вона.

— А я, ти думаєш, ні?—усміхається Павлик.

От і чудесно, прекрасно! Сонячно, і яблуні цвітуть. Бігати хочеться. Ні, потихеньку пройтися. Повільно-повільно тінями доріжками. Пройтися садом, попрощатися з своєю яблунею. Це він повернеться, коли яблука вже поспіють. Да, у нього ж є яблуко, мати дала. Як він забув про нього? От воно, хай подивиться—яке запашне, яке здорове! Ого! Як це тобі подобається: яблуні цвітуть, а в матері яблука ще є?..

Йому приємно було показати дівчині свою вправність і силу, розламуючи рукою надвое яблуко.

Вже давно стоїть мати на балконі, виглядаючи Павлика, а його все немає. От загулявся! Вона вже давно стоїть тут, на ріжку балкона, і їй не хочеться звідси йти, доки не побачить сина. Коли він ішов прощатися з товаришами, вона теж виходила глянути, як син іде. Якби він сьогодні був більш уважним, він би оглянувся і побачив би її на балконі, і вона йому, як завжди, усміхнулася б і привітно помахала рукою. Але він сьогодні забув про це, поспішаючи. Мати помітила синову

неуважність. Аджеж,—це знали діти,—не було майже ні разу в її житті, щоб вона не вийшла на балкон глянути на свою дитину, коли та виходила з дому, або зустріти, якщо, бодай приблизно, знала, коли хто з дітей мав прийти додому. Ця звичка прищепилася відтоді, як діти вже самі почали ходити до школи. Потім, коли повиростали, вона дивилася, як сини ходили на роботу в завод, потім, коли від'їздили, матір виходила на балкон і довго очима проводжала кожного: вони йшли довгою вулицею, часто оглядалися на балкон, махали рукою, а вона стояла, як капітан на вахті, і заходила до кімнати тоді, коли не видно вже було нікого. Правда, вона ще й потім в уяві бачила, як і куди дитина пішла, завершила за ріг, все далі і далі...

А Павлика немає.

...Як Степан від'їздив, проводжала з балкону, видно було його довго, бо йшов він широкою вулицею, що від дому просто до пристані йшла. Хвилин через двадцять, все ще стоячи на балконі, вона почула гудок пароплава, глянула на море, і перед нею, над зеленим масивом садів, проплив син її Степан великим пароплавом. Далєбі вона його бачила на палубі. Материні очі бачать дітей своїх здалеку!

От і зараз пароплав проплив, до пристані причалювати буде. Може хто приїде? А справді, може хто згадав, що завтра материні іменини?

От і Павлик вже йде. Забарився хлопець. Поспішає. Здалеку помітив матір. Махає рукою. Вона йому відповідає. Усміхається, хоча навряд чи бачить син її усмішку.

У кімнаті щось грюкнуло. Мати озирнулась—йшов батько, спросоння перечіпаючись об стільці. Вона зайшла до кімнати, син підходив уже до будинку.

— Що ж ти мене не збудила? Мало не проспав. А де ж Павло,—бурчав батько,—спізнитись хоче?

— Нічого було лягати спати в такий день,—кинула дружина.

— Який день?

— Сам знаєш, виряджаємо сина.

Батько промовчав. Зайшов Павлик. Глянув на годинник—справді міг запізнитись, треба вже поспішати.

— Ну, всіх уже оббігав?—спитав батько.

— Хотів ще Івана дочекатися, але ж він, як на зло, не їде. А так усіх. Побачите Івана, передасте привіт, щоб не сердився.

Поки батько вмивався й одягався, Павлик був готовий іти. Мати знов захвилювалася, чи, бува, чого він не забув узяти з собою. Так раптово виїздить, що не диво щось забути!

— Мамо, а ви ж чого не вдягаєтесь? Чи ви не підете? Як таки можна, щоб не пішла вона?! Неодмінно про-

йдеться з сином, вона вже вдягнена, тільки напнути голову чимось треба.

— Сідайте ж усі,—статечно промовив батько і сам перший сів на канапу,—сідайте, щоб усе добре йшлося.

Усі посідали, помовчали з хвилинку.

— Ну, з богом, казали діди наші, пішли.

Пішли. Вийшли з будинку на вулицю. Павлик мимоволі озирнувся назад, глянув на дім, на балкон, на вікна квартирі. Під руку взяв матір. Батько забрав від нього чемодан і пішов попереду.

Матері не хотілося поспішати, потихеньку хотілося йти, щоб довше побути з сином.

— Ви не журіться, мамо,—ласкаво говорив Павлик,—ми восени зберемося всі, як один. Треба буде вибрати якийсь день, щоб усю рідню зібрати. Ото буде свято!

— Якби то вдалося!—зраділа мати.

Ішли не поспішаючи. Вечір був тихий, теплий. Починався парк. Здавалося, без кінця—краю простягнулася зелена стіна жовтої акації вздовж вулиці. Сутеніло. У парку грала музика.

— Та швидше йдіть!—гукав спереду батько.

Вони трохи прискорили ходу. Матері було важко так іти, але вона не подавала виду, не відставала від сина.

Кінчився парк. Батько спинився.

— Далі вже не підемо. Поспішай тепер сам.—Він віддав синові чемодан.—Я бачу, матері не вгнатися за тобою. Хай вертає додому. А мені ще на завод треба зайти.

Обняла мати сина і нишком заплакала. Ніхто в сутінках не помітив. Сказала тільки:

— Не забувай же нас стареньких, ми тепер одні.

— Отаке скаже!—гукнув батько.—Які там одні? І вигдає! Ну, йди, будь здоров, пам'ятай, що казав, поспішай.

Кріпко обняв, штовхнув злегка.

Пішов син. Все далі і далі. От вже його у присмерку ледве помітно матері. Батько замислився, з легким сумом сказав:

— От і всі вже вийшли на свою дорогу.

Мати зажурено хитнула головою.

— Розбрелися по світу щастя шукати...

Батько глянув на неї. Ох ці матері! Все вони по-своєму справу розуміють. Ласкаво сказав:

— Ну, старенька, іди помаленьку додому, а я скоро повернусь. Дійдеш сама, чи провести тебе?

— От іще мені кавалер!—посміхнулася дружина.

Батько завернув уліво від парку до заводу, а мати ще раз глянула в той бік, куди пішов син,—вже зовсім стемніло,—повернула назад і через парк пішла, повільно ступаючи по піщаній доріжці.

Перед нею довгими разками засвічувались ліхтарі.

Завод імени Леніна заслужено вважав Івана Якимашка своїм вихованцем. Мінялися люди на заводі,—от і зараз новий директор, новий голова завкому,—але всі знали Івана, турбувалися про нього, хвалилися ним.

Старі кадровики, такі, як Павло Ілліч Юнаш, могли сказати точно день і час, коли вперше прийшов до них невеличкий на зріст, але помітний своєю настирливістю хлопець і сказав, що хоче працювати тільки в інструментальному цеху. Саме в інструментальному, а ні в якому іншому. В конторі подумали, що він має певний фах, раз так говорить, що саме до цього цеху хоче, і спитали, що він може робити. Іван Якимашко подумав і відповів: „Робити я все можу, але хочу ще вміти робити і в цьому цеху“. Усміхнувся завідувач кадрами і, послав його учнем таки в інструментальний цех.

Пригадує Павло Ілліч: була саме перерва на сніданок, він щось коло верстату порався, як хтось торкнув його за плече і спитав: „Ви будете майстер?“ Він обернувся, побачив біловолосого хлопця і відповів: „Не тільки буду, а й зараз є“.— „Ну, то добре, ви будете мене вчити“. І хлопець підступив ближче до верстату.

Цей хлоп'як відразу сподобався Юнашеві. І тон сподобався, незаперечний, прямолінійний. Чи чули, як він сказав: „ви будете мене вчити“. У нього, бачите, нема ніякого сумніву, що саме майстер цеху, і ніхто інший, вчитиме його.

„А як я не схожу тебе вчити?“ — промовив Юнаш. Хлопець здвигнув плечима і щиро здивувався: „А чого ж ви не захочете? Хіба це вам так важко?“

Таки справді цей хлоп'як не дасть себе збити! Зацікавився Павло Ілліч і, доки тривала перерва, розпитував, що він за один.

Доладно розповів Іван Якимашко про себе. Що родом він з Кубані. Один лишився з сім'ї Якимашок. Були батьки, було два брати. Обох на війні убито. А батька з матір'ю денікінці зарубали. Лишилося всього з Якимашок двоє—він та баба, батькова мати. І от торік, по згоді з бабою, вирішив він піти до міста якогонебудь зробитись чоловіком. Він так і сказав: зробитись чоловіком. Про бабу клопотатись взявся колгосп.

Заохочений увагою Юнаша, Іван оповідав про свій прихід сюди:

— Можна було йти землею, можна було й водою. Поплив водою. Як де—то пішки берегом річки. Наймався на човни, за те, що погребу і сам даром проїду. Отак до моря доплив, до рибалок пристав. Пороблю-пороблю, а сам все про дальшу путь міркую. Пересовуємося з місця на місце на ловах. Я влучу момент, коли знаю, що вже далі не будемо йти, на тому місці на берег схожу, дякую і йду собі пішки. До інших рибалок

пристану і з ними так само поведуся. І їм поможу і собі користь маю, та все вперед і вперед мандрую. А міста ніякого путящого все не трапляється. Маленькі попадались, але куди ти там пристанеш?! Крім млина або кузні ніякого підприємства немає. Розпитую, чи не чули де путящого міста. Вказують мені на всі боки. Сміюся я з них, а сам іду в один бік. От і повезло мені. Саме, бачу, осінь починається. Думаю, оце якраз би і доречі було причалити до міста. Коли так, одного дня, ідучи берегом, бачу: пароплав завертає здалеку, так наче до мене прямує. Догадався, що поблизу місто. Справді, не встиг на бугор вийти, як уздрів дим, і дим, і дим. Підбіг ще трохи — так і є, бачу: внизу у затоці розіслалося велике місто. Димарі, як на картинці у букварі, хат незчисленна сила, і пароплав туди по морю прямує. Отак і знайшов я ваше місто.

Він аж хукнув, наче тількищо прийшов сюди.

— Туди-сюди, на роботу на пристані домовився. Носив удень мішки, пакунки, ящики. А надвечір потайки ходив до заводу, придивлявся. Отак майже щодня, наче це друга моя робота була. Пройдусь повз ворота раз, другий, стану, дивлюсь, читаю, на пам'ять всі таблички вивчив, знаю, які цехи, як звуться, — інструментальний мені найбільше сподобався, — бачив, як робочі заходять, на прохідній номерки вішають, як виходять. У лице вже багатьох знаю. Вас не раз бачив.

Він помовчав трошки, потім додав:

— Знаю, де й живете...

Павло Ілліч усміхнувся.

— Як бачу, з тебе вийде або великий чоловік, або велике ледащо. Будеш коло мене, вчитиму я тебе.

Це було три роки тому.

І з перших днів роботи Іван так полюбив Павла Ілліча, що не відступав від нього ні на крок. Не раз дивувався майстер, звідки у цього учня така нестримна жадоба до знань і як кріпко вбирав у себе цей хлопець усе, чому вчив він його! Ну, буквально ненаситне бажання знати все, і то мало не відразу все, що він сам, майстер з сорокарічним стажем, знає!

Швидко перегнав Іван Якимашко усіх учнів, що були в цеху разом з ним, і став на самостійну роботу. Але і тут не давав спокою Павлові Іллічу, все докопувався нового. І часу на роботі йому для цього було мало. Часто по роботі він проводжав майстра додому і, йдучи вулицями, розмовляв, випитував „секрети“ роботи.

Надзвичайним святом для Івана був день, коли Павло Ілліч запросив його до себе додому. У сім'ї Юнашів було так затишно, мати здалася ласкавою, наче рідна, і син Павлик відразу подружив з ним.

Не раз заздрив Іван Павликові, що той має такого батька,

і не міг зрозуміти, як не цінить цього син: учиться на якусь іншу професію, а не використовує скарбів батькової науки!

— Коли б у мене такий батько,—говорив Іван,—то я б уже ого-го, сам давно майстром був.

Павло Ілліч чув, як це він сказав, і не наважився заперечити. Навіть майнула думка, що, справді, заступника собі є нагода підготувати; літа вже такі, що може за рік-два і на пенсію доведеться йти, отож спокійно можна буде відпочити,—Іван Якимашко добрий учень, кращий серед кращих майстрових учнів.

Взявся Павло Ілліч ще дужче за Івана. Майстра—не майстра, заступника—не заступника, а у всякому разі доброго помічника собі зробити можна. Тоді вже Павло Ілліч почав налягати на Івана, щоб учився, та не радів, що такий бідувий—бач, без допомоги на верстаті сам працює, дума, що вже й вовка з'їв! А кє—лишень, хлопче, грамоти майстрової навчись попереду!

Запрошував частіше додому і те, що на роботі чи в гуртках Іванові розповідалося, пояснював йому ще раз сам.

І раптом постала необхідність, щоб Іван жив у Юнашів. Невідомо, хто перший цю думку подав, але всім вона сподобалася, і на другий день Іван переніс до Юнашів свої речі, спаковані у великий незграбний дерев'яний чемодан. Якраз в цей час поїхав з дому на постійну роботу до авіазаводу син Антон, пілот, і батько, приймаючи в дім Івана, назвав його своїм сином.

Матері сподобався Івашко теж, але чоловікові слова зрозуміла як жарт.

Івашкові жилося в Юнашів, мов у рідній хаті. Сподіванки Павла Ілліча зробити з хлопця щось путне справджувалися. На заводі Іван став знатною людиною, зразком для інших, і всі пророчили йому велику будучість. Директор хвастив ним на зборах, у статтях; комсомол виставляв його скрізь як передового молодого робітника, і тоді, коли успіхи і слава Якимашка піднеслися якнайвище, він наважився на неймовірну річ. Принаймні, так йому сказали в комітеті комсомолу. Він наважився кинути завод. Подав заяву до бюро комсомольського осередку з проханням рекомендувати його вчитися до авіашколи.

Думка про цю школу якось раптово запала Іванові, і вже не міг він її позбавитися. Сказати комунебудь про неї боявся, єдиний хто знав—був Павлик, і він відразу похвалив Івана за неї. Але ж чи пустять на заводі? І от він, не говоривши ні з ким, подав заяву.

Для всіх це було несподівано і дехто навіть обурився,—мовляв, учили, учили, скільки сили витратили і в подяку за це от тобі й на!..

Бюро осередку спитало у дирекції, і хтось там швидко сказав, що немає змоги відпустити Івана Якимашка з заводу.

Він не сперечався. Довідавшись про це, мовчки вийшов з заводу. Треба було подумати, як вийти з неприємного становища. Настоювати не наважився. А може він справді нехорошу справу затіяв, може це примха? Аджеж докоряли йому, що він зриває цим роботу в цеху.

Найнеприємніше було те, що робив це потайки. І як тепер перед Павлом Іллічем виправдатись? А він вже напевне знає про цю заяву.

Не знаходив виправдання Іван, і майнула думка — кинути Юнашів. Аджеж після розмови, яка неминуче буде, лишатися далі у Павла Ілліча неможливо.

Того вечора він довго ждав Павла Ілліча. Дома була сама мати. Павлик у технікумі був. Ждали на обід. Зміна кінчилась, а батька не було. Мати попросила Івана подзвонити на завод довідатись. Відповіли, що на засіданні.

Вечоріло. Прийшов Павлик і в цей же час задзвонив телефон. Павло Ілліч говорив дружині:— закінчилось, нарешті, засідання і він іде додому. Питав чи дома Іван, чому це його сьогодні не було на роботі?

Мати глянула на Івана і не насмілилася запитати,— це було щось неймовірне,— за два роки роботи на заводі це був його перший прогул.

Та не за прогул боявся Іван розмови з Павлом Іллічем. Причина тут важніша за наслідок. Але що він може сказати на своє виправдання? Користуватися з такої великої любові і довір'я сім'ї Юнашів і відплатити такою невдячністю. Скільки сил батько поклав на нього! Ну що ж, він не буде просити пробачення. Він щиро подякує Павлові Іллічу за науку і піде від нього на стару квартиру. Якби тільки він нічого не знав про його заяву. Треба було б її забрати і порвати.

Прийшов Павло Ілліч. Він довго щось вовтузився в ванній. Мати подавала на стіл. Іван ходив у себе по кімнаті і в сотий раз повторював фрази, які говоритиме Павлові Іллічу. Але коли його гукнули до столу, він забув усе, що думав сказати. Коло столу стояв Павло Ілліч, мацав кишені, чогось шукаючи. На Івана й не глянув.

— Було б погано, коли б я не довідався,— загадково промовив.— Та де я її тикнув? Чи забув де?..

Він пішов розшукувати, а Іванові спало на думку — взяти й утекти, отак, відразу, цієї ж хвилини, втекти,— нема ж бо сумніву, що це про його заяву мова.

Виходив Павло Ілліч з сусідньої кімнати.

— Чому ж ти мені про цю штуку нічого не сказав?— суворо спитав він, подаючи Іванові його заяву.— Все одно ж, бач, до мене попала.

Іван узяв папірець, згорнув і перервав його надвое.

— Не подумавши, зробив глупство... — похмуро сказав.

— І справді дурень! — посміхнувся Павло Ілліч, — навіщо порвав? Виходить, що я даром дві години доводив?

Іван винувато мняв перервану заяву. Павло Ілліч не на жарт розхвилювався:

— Насилу переконав. Говорю їм, кому як не мені належить перше слово? Я його вчив, зробив кваліфікованим робітником, кому ж як не мені його відстоювати? Говорю, кращий робітник на заводі, дисциплінований, пишаємося всі ми Іваном Якимашком, хто ж посміє, говорю, наші труди зневажать? А комсомол, кажу, хіба не повинен грудьми стояти за такого, як Іван Якимашко? Отак я ораторствував і, виходить, надаремне? Кажу, кого як не найкращих ми повинні рекомендувати у школи? І, виходить, я помилився. Виходить, ти мене обдурив, а я за тебе поручився. Сказав, якщо не пустимо — злочин зробимо.

Іван кинувся до Павла Ілліча, аж крикнув:

— Так я другу напишу!

Два роки вчився Іван в авіашколі і зараз оце прислав Юнашам лист — приїде сьогодні доповісти, що він уже атестований пілот і має призначення на роботу до цього міста.

III

Але не приїхав, як писав. Та й що тут про нього говорити, коли й рідні діти не їдуть до батьків. А бач, писали, що збираються провідати матір у день її іменин. День іменин приходить, а син уходить, — йому, бач, робота заважає побути день свята з матір'ю.

Думка була бучно відсвяткувати шістдесятивосьмиріччя матері. А тепер от невідомо, приїде хто, чи ні, — і матері дуже боляче, що діти такі неухважні до батьків.

Але вона чекає, сподівається гостей. Хоча вже майже очевидно, що нікого не буде, та в серці її жевріє тепла надія — а може й приїде хто, хоча б один хтонебудь!

Ранком Павло Ілліч сказав, що іменини таки справлятимемо. Чи приїде хто, чи не приїде, однаково гулятимемо. Ото ще велика важність — хай і не прийдуть, самі таке свято одгуляємо, що заздрісно буде, коли довідаються. Павло Ілліч загадав дружині, щоб готувала, в обід він буде дома, запросить близьких товаришів, а коли приїде хто з дітей, ще краще.

На веранді стіл уже готовий. Мати перебирає чарки, розставляє їх. Стіл довгий, чоловік на десять, увесь заставлений стравами; десять стільців, — число абсолютно довільне, — бо коли б по числу дітей, тоді мусіло б бути тільки шестеро;

пляшок, карафок з різними настоянками стоїть на столі явно мало для десятих, але це вже справа Павла Ілліча: у нього там дещо знайдеться, якщо пошукати. І, взагалі, було б для кого, то у батька-матері де не візьмуться нові, які захочеш, угощення.

— Хто ж з вас порадує мене сьогодні?—тихенько говорить мати, розглядаючи фота дітей.—Кого з вас першого я обніму?

Непорушно стоять, сидять, пильно дивляться на матір діти. Дивиться пілот, Антон, голубокий красунь-сокіл, літає десь високо. А чому б не залетіти на часок, сказати ласкаве слово? А морякові оцьому Степанові ніяк простити вже не можна: десь поблизу тут морем не раз, певно, пропливає, так часто матір бачить на обрії подібні до Степанового пароплави,—а, отже, бач, нема і його.

Море сьогодні неспокійне. До матириного вуха доносяться протяжні удари хвиль об берег. Пароплавів не видно. Два човни рибальські вийшли в море. Мати знає, що там десь і Павло Ілліч з рибалками. Щовихідного він бував на морі чи то сам, чи з товаришами. А сьогодні і їй хотілося б поплисти далеко у море—виглянути, чи не їдуть дорогі гості.

Лови сьогодні мало успішні, при березі риба не йде—море дуже хвилюється, і далі одпливати небезпечно. Вдруге закинули сіті, а в човні всього кілька десятків рибин плещеться. А, бувало, мало не по вінця осідав човен від наловленої риби. Сьогодні хвилі не дадуть ловити.

Павло Ілліч не в претензії за це до моря, навпаки, велику хвилю він дуже любляв і, коли бризками обдавало його з голови до ніг, він сміявся, як малий. Ще б пак! Стара буде журити точнісінько так, як, бувало, й мати його журила, коли приходив додому з ловів мокрий, як хлющ, а риби тієї, як кіт наплакав.

Вибирали сітку. Море ще дужче непокоїлось. Пролітали бистрі чайки над човном, а здалеку, чути було, літак загудів. Випростався Павло Ілліч, руку дашком над очі, оглянув обрій—не видно ніде. Може то йому вчулося, може то й не літак, а море шумить? Але не він один чув шум мотора,—товариші теж підвелися, наслухають. Один промовив:

— Якийсь новий летить, не так гуде, як інші.

Але як не придивлялися, не побачили літака, і згодом чути було тільки море.

— І ваш же синок десь літає,—кивнув головою товариш рибалка.

— Еге, де то він там, далеко...

— Що там далеко, захотів би—дві-три години, і тут би був.

— І то правда... Та бач, сміття, ніразу й не залітав.

Ще раз закинули сіті. Позлягали на човні, курящі витирали мокрі руки, беручись до кисетів, і, подувши в книжечку махорчаного паперу, слинили пальці, вертіли цигарки і згадували дітей.

— Мій кликав до себе жить,—хвалився один.— Поїхав був, пожили разом місяців зо три, коли це його переводять у другий город. Поїхав і я за ним. Тількищо всілися, уп'ять підвишеніє сину, уп'ять пакуйся. Переїхали, живемо, я вже й на роботу в завод поступив, чую уп'ять предстоїть їхати. Я тоді не втерпів і кажу: мені таке циганське життя не годиться. Поїду я назад, де вік свій прожив, а ти, кажу синові, як кончиться твоє мандрування, тоді погукаєш мене...

— Усі діти тепер такі,—пихкаючи крізь руді вуса густим димом цигарки, почав другий рибалка.— От і у мене син на місці не сидить. Правда, робота така мандрівна, дороги нові прокладає. Зараз от у горах длубається.

— Диви, ще з моїм там зустрінься,—промовив Павло Ілліч.— Оце Павла вирядив, поїхав гори розкопувати.

Перший рибалка все ще про свого не доказав і ніби навмисне ждав зручної хвилини, щоб уставити:

— Учора лист прислав, що підвишеніє получив...

— Тепер от і турбуєшся про кожного,—вів своє Павло Ілліч,— щоб бува чого не трапилося. Всі ж вони народ гарячий, робота запальна. От нагадали мені мого пілота, Антона. Одчайдушний хлопець! Літає, понімає, на тих машинах, що ніхто ще ними не літав. Випробовує, чи не розсипється в польоті. Якщо ні, то дозволяє іншим літати, а не видержить літак— заново робитимуть, а він, син мій, указує, де, що й як треба поправити.

Аж засміяся рудовусий рибалка, слухаючи Павла Ілліча:

— Хай їй грець, такий роботі! Ну, а куди ж він сам дівається, як отой літак розсиплеться?

— Там уже треба міркувати. Якщо не вдержить у повітрі, то кидає машину, а сам на парашуті спускається.

— Не годиться, значить, машина,—цмокнув рибалка, кріпко затягся цигаркою і сплюнув за борт.— А людина, звісно, до рожча за машину.

На обрії задимило: певно йшов пароплав. Вітер де не взявся з іншого боку й закоренив човен. Рибалки взялися до паруса, Павло Ілліч стерном допоміг поставити човен за вітром. Це вже, видно, діла не буде з ловами. Вибрали сітку, де щия впіймалась і за те спасибі на сьогодні. Вертали до берега. Хвиля гнала ззаду, але човен не поспівав за нею і вона переганяла його, поспішала вдаритись об берег і одкочувалась назад за човен, щоб удруге вдарити. А човен мало не на місці стояв. Ближче до берега вітер ушух, і довелося на веслах доправляти човен.

На прощання рибалки презентували Павлові Іллічу для іменинниці, для Варвари Григорівни, добірної риби. Він взяв шестеро рибин, нанизав їх на шворку, подякував, запросив неодмінно прийти на вечір і пішов берегом через гору додому.

Рибалки вибрали з човна рибу, завели човен у затишок і теж рушили додому. На пригорку один з рибалок спинився. Він побачив Павла Ілліча, що стояв на шпилі і пильно вдивлявся у бік від себе. Не видно було рибалкам, за чим то слідкував Юнаш. А певно щось вельми цікаве. От він навіть зрушив з місця, пішов помалу в той бік, куди дивився. Потім стало видно рибалкам, як зза бугра на березі вийшов якийсь чоловік. Він ішов сюди, у напрямі до рибалок, і був уже на такій віддалі, як і до Павла Ілліча. Його той чоловік, певне, не бачив, бо йшов не поглядаючи вбік Юнаша. А Павло Ілліч все швидше і швидше сходив з гори навперейми. От чути, як він щось гукнув до незнайомого, і той почув, спинився, глянув і враз звернув і швидко пішов назустріч Юнашеві. Тут рибалки помітили, що незнайомий був у військовій формі, не то моряк, не то пілот,—і один рибалка не втерпів, щоб не сказати:

— Невже син?

Другий рибалка скинув картуз, наче так йому видніше стало, і сказав:

— Про вовка помовка, а вовк, диви, і в хату шусть!

Коли Павло Ілліч і той військовий побігли один одному назустріч, коли, видно було, гаряче обнялись, поцілувались,—рибалкам не було сумніву, хто то приїхав.

Десь далеко, може за тисячу кілометрів грав піаніст, але віддалі не існувало. Слухала музику Варвара Григорівна, заплющивши очі, і піаніст той грав отут, близько неї, опостінь. Він далеко, дуже далеко, думала, може у тому місті, де живе син Роман, і зараз оце може син проходить вулицею коло радіостанції, коло того піаніста, що грає ось близько неї, так близько, що чути рух педалі, у паузах чути дихання його,— може то рух сина, його дихання?

Віддалі не існувало, і з саду, просто до неї через веранду сходили один за одним діти...

...Попереду ступає Роман. Бач, який! Він одяг сорочку, що мати сама вишивала,—от який він бережливий,—це ж скільки років минуло, а вона новісінька, наче вперше одяг.

— Я, мамо, на одну хвилиночку,—ласкаво говорить Роман і сідає коло неї в крісло.

Підходять діти до неї ближче.

Скидає з голови пілотку син Антон.

— Здрастуйте у вашім домі!—каже він і обнімає її.—Поди́ймо зі мною. Літак готовий.

— Побудьте ж хоч одну хвилинку в мене!— просить мати, і всі обступають, щільно обступають колом, і піаніст заграє ще ближче. Дивиться мати, а то грає Степан. Диви, вона й не знала, що він так добре вміє грати! І Василь тут, і Павлик приїхав. А казав, що аж восени. Чи це вже осінь? На столі повно яблук і ще повний кошик несе з саду дочка Марія.

— Чому ж це ви самі, без діток приїхали?— журиться мати.

— Ми ж на одну хвилинку...— знову говорить Роман,— ви ж просили...

Задзеленчало поблизу. Наче в репродукторі, і нікого не стало.

На парадному дзвонили. Схопилася Варвара Григорівна. Хто б це був? Приїхав хто? А, певне, Павло Ілліч вертається з моря. Тільки він не так дзвонить...

В розчинені двері просунувся великий букет квітів, а за ним радісне по-дитячи обличчя Надійки.

— О, я сама перша!— гукнула вона і кинулась обнімати іменинницю.— Вітаю вас і бажаю вам сто літ жить і веселитись! Нема ще нікого?

Варвара Григорівна взяла букет, пройшла з Надією до кімнати.

— Жду, жду, та аж задрімала, і наснилося гостей-гостей!.. А їх і нема...

— От і гості йдуть!— гукнула Надія і побігла відчиняти. Хтось дзвонив.

— Це вже батько, я чую його дзвоник...— відповіла Варвара Григорівна.

— От і не вгадали!— почула вона голос Надіїн.— Батько, та й не сам! Гостя привів!..

Чути було: тупотіли на порозі. Голос Павла Ілліча почувся. Хто ж то з ним? Матері ноги не слухались. Чи бігти, чи стояти?.. От ідуть. Чути голос батька:

— А дивись, кого я тобі привів?

Чути: йдуть до кімнати. Вбігла Надійка, а за нею Павло Ілліч. В руці риба, нанизана на шворку.

— Заходь, заходь,— гукав на когось.

— Іду,— почувся голос гостя, і в дверях став білоголовий хлопець у формі пілота цивільного повітряного флоту.

— Івашко...— якось здивовано промовила мати, і з рук її з букета випало додолу кілька квіток.

Івашко швидко нахилився, підняв їх і, чемно вклонившись, подав Варварі Григорівні. Вона взяла і, захвилювавшись, не знала, що робити з ними, тримала окремо, наче другий букет.

— Як же це несподівано!— сказала.— Ну, здрастуй. Дай я тебе обніму.

— А я знав, що у вас сьогодні свято,— промовив Іван,— і сподівався стріти тут усю сім'ю Юнашів. А бачу...

— Сім'я наша велика, ось тільки починає з'їздитись — от ти перший... — сказав Павло Ілліч. — Невже даром оце я для всіх дітей дарунок з моря приніс? — І він, підкинувши вгору зв'язану рибу, кинув її на вкритий цератою стіл. Риба мляво заворушилась.

— Ну, мати, ти ніби не задоволена? Один син уже приїхав, а не буде інших — журитися не станемо. Щоб там не було, вони будуть праві: діла, командировки і таке інше. Якщо є можливість, то приїдуть, будь певна. От побачиш.

Утішаючи дружину, Павло Ілліч і себе втішав, сподіваючись, що приїде хтось з дітей. Але коли глянув на годинник, то і в нього йокнуло в серці: вже всі поїзди і пароплави прийшли, і чекати нема вже чого.

— Тільки хвилюватись заставляють... — сама собі промовила Варвара Григорівна.

Іван і Надія вийшли на балкон.

— А ти не бери до серця так, — наставляв дружину Павло Ілліч. — Подумаєш, цяці які! Не хочать — і не треба. Як же ще просити? І не будемо тепер просити. Один Василь молодець, зразу написав: — не можу, й край, — а Роман, Антон обдурити люблять: „Неодмінно приїдемо, як так можна, скучили за вами...“ Мовчали б краще!

— Даремне ти нападаєш на них, — заступилася дружина. — Щоб там не було, а вони праві: діла, турботи — от щонебудь і перебило...

— Діла, діла!.. — махнув рукою батько. — Якби хотіли... Бач, Іван не забув, а рідні сини... Хіба надовго кличемо? На хвилину, можна сказати... Пустяк...

Варвара Григорівна мовчала. І хотілося, страх як хотілося захистити дітей і не знаходила в цьому для себе втіхи за те, що не приїхали. Ждали, готували — і нікого немає. Ну, може й ніколи приїхати, але ж як це прикро!..

Павло Ілліч підійшов ближче до неї.

— Ну й годі. Не приїхали — більше нам останеться!

— Листи, листи, телеграми! — закричала Надія й вихором промчалася до парадних дверей.

Зайшов почтальйон. Виборсуючись з рук Надійчиних, він говорив:

— Підожди, дочко, я свої подарунки іменинниці подам.

І почав виймати кореспонденції. Цілий жмут взяла в руку Варвара Григорівна. Другою шукає окуляри. Та де вони поділися? У кишенці немає.

— Роздягайтесь, Андрію Петровичу, скидайте вашу торбу!

— Ще один будинок, всього один лишився, тоді...

Матері просто не знати, що й робити з кореспонденцією! Окуляри десь запропастилися... А листів багато, в одній руці просто не вдержиш, випадають, — хоч у пелену збирай...

Захвилювалася мати, їй і невтямки, що окуляри бовтаються на шнурку коло самісінької руки.

По почерку пізнала мати: листи від дітей.

Протяжно задзеленчав на парадному дзвоник.

До кімнати заходили гості—сусіди, товариші по заводу; рибалку, одного з тих, що був на ловах, і пізнати важко було, так він нарядився, причепурився—тільки й того, що вуса руді неймовірно, були ті самі, що й у човні.

— Шановну Варвару Григорівну,—почав він урочисто, наче від імени якої організації,—вітаємо з блискучим днем шістдесятивосьмиріччя і бажаємо вам ще довгого віку і всій вашій сім'ї...

— Дуже вам дякую... Заходьте! Сідайте,—запрошувала Варвара Григорівна, не знаючи куди діти листи з рук, щоб поздоровкатись.

IV

День почався зовсім незвичайно: на годиннику побіля шести, а Павло Ілліч ще спить. Зараз гудітиме заводський гудок—і на роботу вже, очевидно, запізниться сьогодні Юнаш. А дружина теж не помічає, що з будильником щось трапилось і він не дзвонив, хоча видно, поставлено стрілку на пів шосту, щоб збудив.

Варвара Григорівна на балконі поливає квіти. Сонце височенько вже підбилося. Море лагідне, спокійне.

М'яко загув гудок, і Павло Ілліч в одну мить схопився з ліжка. Неймовірна річ! Проспав, а будильник мовчить! Він схопив годинник, глянув—ричажок навмисне повернуто так, щоб не дзвонило. Хто ж це таке підстроїв?

Заходила з балкону дружина.

— Схопився вже? Чого?

— Серце...—промовив Павло Ілліч.—Послухай, мало не вискочить.

Варвара Григорівна підбігла, занепокоїлась, думаючи, що справді погано йому з серцем.

— Думає, що проспав... Гудок, чуєш, прогув, а я сплю...

— Отаке!—усміхнулася дружина.—Пам'ять уже на старість вивітрюється... А ще задається: „я такий та он який!..“

— Та годі, годі... Нічого я не забув. Це спросоння перший день так. От розгуляюся, тоді ніякий гудок не розбудить.

Отак він щоразу, коли починалася відпустка, нахвалявся розгулятися так, щоб ніякий гудок його не міг збудити, і нічого у нього не виходило:—протягом усієї відпустки, навіть коли він, бувало, виїздив з міста чи до санаторії, чи так де в гості, то завжди, щодня не міг спати пізніше шостої години ранку, далєбі, й гудки там не будили. Звичка, вкорінена довгими роками роботи в один час, не могла забутись за якийсь там місяць-два відпустки.

І щороку перший день відпустки здавався Павлові Іллічу якимсь дивним. На роботу не йти, хто зна з чого й починати, за що братися. Так було навіть тоді, коли він мав їхати на курорт абощо. Чудно якось! Учора день ішов якслід, а зараз все по-інакшому.

Цього разу нікуди не захотів їхати Павло Ілліч, хвороб якихось особливих не знайшли лікарі. Дурно їсти хліб,—як він казав,—на курорті не хочу, буду рибалити, одпочину краще, ніж де-інде.

Він кинув на плече рушник і ніби когось запитав: „Ну, пішли?“

Ніхто йому не відповів. Дружина поралася десь у дальніх кімнатах. Прислухався Павло Ілліч: брязкотіли ножі, дружина готувала сніданок. А в інших кімнатах було тихо. І з синові кімнати не прочинилися двері, і не почув батько голосу Павлика: „Іду зараз. Я нажену...“

Так бувало майже щодня, коли батько мав час перед роботою чи у вихідний день сходити до моря: він гукав Павлика, і вони вдвох виходили. Бувало, не дожидаючи, він сам ішов, а Павлик наздоганяв його в кінці саду.

І сьогодні, хоча батько й догадувався, що сам ітиме, все таки в кінці саду мимоволі оглянувся. На веранді стояла дружина.

— Сніданок готовий! Куди ж ти?..—гукнула вона.

— Дві секунди!—просився Павло Ілліч.—Хіба не бачиш, яке сьогодні море?!

Море, справді, було сьогодні спокійне, ласкаве, гойдалося поволі, ніби розтоплене дзеркало. Не піти до такого моря, не піти, коли воно манить,—просто неймовірна річ, та ще Павлові Іллічу, йому, що море любить і розуміє його у всякому стані і завжди знаходить принадну рису, будь то бурхливе чи спокійне воно, будь то вдень, чи вранці, чи вночі.

От напередодні від'їзду Павлика були вони на морі. Так був такий шторм, що син побоявся у воду йти. Просто соромно за такого сина. Довелося мало не вкинути його силоміць. Таке сміття! Хвилі побоялось! А вже ж і попокачало його при березі хвилями, доки не вибрався на глибоке! Що не зіпнеться на ноги—і пада, що не зіпнеться—як хвиля знову валить і мене під себе. Не розуміє, поросся, що треба падати на хвилю, а не ждати, щоб вона на тебе впала!..

Правду казати, то й старого таки добре хвиля попом'яла, попокидала об гальку, коли він виходив на беріг! Але це було так весело—як шпурне далеко на берег, а потім відкотить назад, і знову шкереберть котишся від удару хвилі. Ніякої тобі пошани до поважних літ майстра інструментального цеху заводу імені Леніна! Наче з хлоп'ям яким гратися взялося!..

О! вже хтось поперед нього на морі побував. Бічною стежкою вліво сходили на гору двоє—дівчина і хлопець. От зі-

йшли на пагорбок. Пізнав Павло Ілліч Надійку і Івана Якимашка. Чи ти ба які бистрі! За ними не вженешся!

— Агов!—гукнув Павло Ілліч, вимахуючи рушником.

— Аа!—почулося здалеку.

— Хто на море зо мною?..

— Ми вже скупалися,—долинув голос Надійки.

— А як же я сам?..—протяжно гукав Павло Ілліч.

— Хай другим разом. Поспішаємо,—разом відповіли Іван і Надійка.

Поспішають... Іч які!.. Справді, за ними, за цими юними не вженешся. Усе в них на умі, щоб податися далі. Ну, йдіть, ідіть, поспішайте. І пара ж чудесна! Один одному не поступиться: бач, на гору як легко вириваються. Ота Надійка тямуща: Івашка, видно, добре оцінила.

Посміхнувся знавецьки Павло Ілліч і прискорив ходу,—саме згориста стежка пішла до моря.

Іван, ловлячи Надію, мало не зірвався в провалля, але затримався підбором. Земля під ногою осунулась, він потяг за собою Надійку, і вони, наче змовились, разом сіли на крайку землі.

— От, мало не полетіли разом з урвища...—винувато почав Іван.

— А я, гляди, можу подумати, що це недобрий знак...—лукаво зауважила Надія.

— Тоді я подумаю, що це добра ознака. Уяви собі, що я зза тебе кидався в провалля, а ти мене врятувала.

Надія, кепкуючи, махнула рукою:

— Ти ж розумієш!.. Як він викручується!.. То ти така людина, що з тобою зв'язуватись небезпечно—так і гляди, в провалля затягнеш...

— Ні, це не так. Якось мені не пасує, професія моя не така, щоб падати вниз. Навпаки, вгору підніматись, кручі, провалля перелітати—оце я розумію.

— Що там твоя професія!—не вгавала Надія.—Покотилися б оце звідси, так нічого б твоя професія й не допомогла.

— Ну, що ти скажеш з такою дівчиною!—розводив руками Іван.—Ти їй про символи, а вона тобі про провалля... Коротше кажучи, надумала вже? Ідемо?

Надія стала серйозною, замислилась.

— Я просто не розумію, над чим тут довго думати?—наполягав Іван.—Що ти доброго тут ще висидиш? Чого ти ждеш?

Надія швидко зиркнула на нього—що він цим хоче випитати? Може він що догадується про Павлика? Але ні, він, певне, нічого не знає.

— І врешті, ризик не великий,—доводив своє Іван,—спрос

не біда. Витримаєш — добре, не витримаєш — скажеш „будьте здорові“...

— Легко тобі так говорити... — похитала головою Надія. — Так зопалу не годиться робити...

— Як хочеш, — ображено промовив Іван. — Я для тебе...

— Коли ж їхати треба? — перебила Надія.

— Ну, коли — от цими днями, — тим же тоном говорив він, — позавтра, через три дні. Відкладати нема чого...

Надія помовчала, потім підвелася і сказала:

— Гаразд. Я сьогодні остаточно поговорю з батьком.

Видно було, що вона вже вирішила, як їй бути, і перед батьком буде твердо відстоювати своє рішення, бо коли жартома Іван запитав: — А як батько не пустить? — вона засміялася безпечно і відповіла: — Пхі, я вже не мала!..

І на потвердження цього, вона затанцювала на одній нозі, тягнучи за рукав Івана, коли той, підводячись, знову посковзнувся на пагорбку.

— Швидше зникаймо! — приспішувала вона, — он уже Павло Ілліч вертає з моря, буде нам, що одурили, наче діло яке негайне було!..

І вони, наче накоївши шкоди, попригинались і збігли за кущі під бугром. Павло Ілліч напевне не помітив їх, і вони були надзвичайно раді, по правді сказати, не тільки з одного цього...

З вусів ще капала вода, а на голові непричісане волосся стирчало на всі боки. Забув Павло Ілліч гребінець. Завжди, бувало, Павликовим розчісувався, а сьогодні забув узяти свій. Швидко йде Павло Ілліч, мабуть, здалося, що довго на морі засидівся, — а дружина з сніданком жде, ще буде гримати. Мало не біжить старий, перестрибує через каміння, коротшим шляхом вибирається на гору, навропростець прямує, видно, боїться наганяю від старої...

А дружина ще й хліба не встигла нарізати, як уже, глянула, — на веранду сховався Павло Ілліч. Аж здивувалася:

— Ти що це? і до моря не ходив?

— Як не ходив?.. — оторопів Павло Ілліч.

— Та справді бачу, не ходив, а бігав... — усміхнулася дружина. — Що це з тобою? Хто гнався?..

Від швидкої ходи Павло Ілліч, справді, сопів, як ковальський міх, і минуло кілька секунд, поки віддихався він, і, сівши за стіл, промовив:

— Геніальна думка! І як я, дурень, до цього раніше не подумався? Дай мені гребінець... От звичка паршива! Звик, що коло тебе син з гребінцем... Отак і ловиш себе, що все на дітей надієшся!.. Чи воно вже справді старість... Як воно мені на думку не спало ще вчора?..

— Я нічого не розумію...— захвилювалася Варвара Григорівна.— Ось тобі гребінець. При чому тут старість?

Примружив хитро очі Павло Ілліч:

— Хочеш дітей бачити?

Це було сказано тоном фокусника,— він ще й гребінцем провів по волоссі, наче маг своєю паличкою,— раз, два, увага— три— от вам, маеш, ваші діти!..

Варвара Григорівна аж на двері озирнулася.

Засміявся Павло Ілліч.

— Та ні, ніхто не приїхав!.. Ми поїдемо. Розумієш, ми— ти і я. Сядемо на поїзд і поїдемо.

І що воно за гребінець!— зачіска не виходить, якось попарубоцьки стирчить чуб! Видно Павлу Іллічу, що дружина й досі не отямилася від його пропозиції. Невже це така неймовірна річ!..

— Та як же ж це?..— нарешті промовила вона.

— Що як?— здивувався Павло Ілліч.— Не знаєш, як поїздом їздять? Новина для тебе? Ну, й не поїдемо! Чи воно вже пересохло це волосся!— ніяк не лягає, півниками якимись узилося! Не поїдемо поїздом! Велика важність! Полетимо! Та дай чимнебудь примочити цей клопот чуба, а то закрутився, як стальна стружка!.. Ну, тепер розумієш? Полетимо літаком до дітей.

Глянув скося на себе у дзеркало Павло Ілліч, прищуриив око,— а що, мовляв, чим не козак?!

Далі буде.

Ігор Муратов

НІЧНА РОЗМОВА

ПОЕМА

I

Давно у вікнах світ погас,
повз них не мчать авто,
і у саду в цей пізній час
не гомонить ніхто.
Лиш вітер січня срібляні
верхів'я колива —
і ніжно дзвонять в тишині
зимові дерева;
і тихий дзвін у саяві зір
алеями пливе
та в зоопарку часом звір
спросоння зареве;
і в безгоминні кріпко сплять
засніжені яри,
і на Держпромів горять
ясні прожектори;
і білоцвітний сад в цей час
нагадує весну,
і прокидається Тарас
від бронзового сну.
Він слуха віт морозний дзвін,
він бачить зір вогні,
і по гранітних сходах він
ступає в тишині...

II

Та що за диво? Перед ним
сьогодні, як колись —
всі друзі, колом мовчазним
у темряві зійшлись;
ой, скільки снігу намело!
Дивись, в заметі там —

схилила дівчина чоло
над бідним немовлям.
Як тяжко з горем в світі жить!..
до кого з ним піти!..
— Катрися, серденько, скажи:
мене впізнала ти?
Луна ярами загула
і згнула в п'їтму,
і Катерина підійшла
і мовила йому:
— Ти був у нашому селі,
ти долю знав мою,
і хоч минуло стільки літ,
тебе я пізнаю.
Шляхом тернистим і тяжким
зо мною ти пройшов,
жила у серцеві твоїм,
як сонця світ — любов;
зо мною горе ти ділив
і сльози й довгу путь,
твоїх душевних, щирих слів —
довіку не забудь!..
Та ось на тебе я дивлюсь,
і все ж твого ім'я,
і ким ти був — не знаю я,
не пам'ятаю я...

III

Тоді з нічної темноти
хтось тихо простогнав...
— Скажи, товаришу, а ти,
ти теж мене впізнав?
І мовив голос у п'їтмі,
під брязкіт кайданів:

— Щеб пак! Колись в одній тюрмі
 зо мною ти сидів;
 ти гриз черствий тюремний хліб
 і воду пив гнилу,
 та в підземеллі не осліп
 і не скорився злу!
 Ти перед суддями стояв
 твердіш од сін міцних,
 і в страх смертельний повергав
 мучителів своїх!
 Це ти в тюрмі мене навчив
 таким же смілим быть,
 твоїх бунтарських вільних слів —
 довіку не забудь!
 Та ось на тебе я дивлюсь,
 і все ж твого ім'я,
 і ким ти був — не знаю я,
 не пам'ятаю я...

IV

— А я впізнав тебе ураз,—
 сказав старий солдат,—
 це ж ти зростив на щастя нам
 в пустелі — пишний сад!
 Тарасе, друже, руку дай,
 минуле пригадай,
 про Оренбурзький дикий край
 зо мною заспівай!
 Про ті відлюдні шляхи,
 про ті місця лихі,
 де ти згубив на чужині
 свої найкращі дні!
 З твоєї батьківщини птах
 не залітав сюди,
 тобі тут снились по ночах
 вишневі сади,
 ти слухав щебет солов'їв,
 що славили весну,
 і крик фельдфебеля будив
 тебе від того сну...
 Але і в проклятім краю
 ти пісню — подругу свою
 не кинув, не забув,
 і тут в ведмежому кутку
 пошану і любов палку,
 і друзів ти здобув!

V

Зітхнув Тарас: я друзів мав,—
 та де ж вони тепер?
 Той під ярмом кріпацьким впав,
 той в каторзі помер...
 Я не діждав щасливих днів,
 не бачив, як мій спів
 бунтарським стягом пломенів,
 вражаючи панів!
 Його в кайдани закули,
 палили на вогні,
 щоб до народу не дійшли
 слова мої гнівні.
 Та серцем знав я, що нова
 настане в нас пора,
 що оживуть мої слова
 на берегах Дніпра,
 що оживуть слова мої
 на берегах Сули,
 щоб ниви, луки і гаї
 в пожежах ожили,
 і щоб ясний новітній день
 людей з імлі підвів...
 та чи ж слова моїх пісень
 дійшли до земляків?

VI

— Тарасе! Батьку! В слухний час,—
 гукнув йому косар,—
 твої слова дійшли до нас,
 як блискавиця з хмар!
 Не раз повстань цілющий грім
 гримів за нею вслід,
 повір, що знали ціну їм
 юнак і сивий дід...
 Не раз в нерівному бою,
 по стоптаних шляхах —
 пронесли пісню ми твою,
 як бунтівливий стяг!
 Велична, горда і проста —
 вона в село з села,
 із хати в хату, з уст в уста
 ішла, цвіла, росла!
 Ми спотикалися не раз,
 ми падали,— вона ж
 вела вперед несхибно нас,
 Тарасе, батьку наш!

— Я вірю, друже, так було,—
Шевченко відповів,—
із уст в уста, з села в село
мій переходив спів.
Бо в нім жила моя любов
і зненависть моя,
але чи зло він поборов,
цього не знаю я!
Чи він проніс через бої
невгасним свій огонь?
Чи з уст народних — нагаї
не вибили його?
Чи не поліг у полі він,
як тисячі борців?
Чи в тишині попівській дзвін
його не заглушив?

VIII

І тут почув поет, мов грім,
могуче, грізне: „Ні!“
І встали люди перед ним
у димі та вогні.
І другий голос він почув:
— Тарасе, брате наш,
ти в лавах Щорса з нами був!
Ти з нами брав Сиваш!
Дарма гетьманські холоди —
підпанки і панки
портрети вквітчані твої
ховали в рушники!
Вони свободних слів твоїх
сковати не могли,
олією, з лампад, ясних
очей не залили!
— Коли стихав рушниць вогонь
і гул гармат на час,
тебе, Тарасе, під гармонь
співали ми не раз!
І кров'ю вражою навкруг
кропили землю ми,
і з темних балок та яруг
бандитів гнали ми,
і не один з нас буйну кров
і молодість віддав
за ті лани, за той Дніпро,
що ти нам оспівав!

Аж тут, над садом, угорі
посинів темний схід,
і крапля ранньої зорі
упала на граніт.
І от поет в цей час ясний
в ранковій тишині
почув як голос молодий
співав його пісні...
Ранкові, сині небеса
прозоре світло ллють...
— Та хто ж ти, дівчино - краса,
і як тебе зовуть?
Я знаю, рій думок тяжких
тебе вночі не гриз,
нема в очах твоїх ясних
ні смутку ані сліз;
з якого краю ти прийшла
до нас — скажи мені,
де ти зросла, де розцвіла,
мов квітка навесні?
У снах про тебе мріяв я,
але твого ім'я,
і хто така — не знаю я,
не пам'ятаю я!

X

І дівчина відповіла:
— Мов квітка навесні,
не за морями я зросла,
не в дальній стороні!
Моя щаслива сторона
де луки та гаї,
де річка Ворскла срібляна,
де тільки прийде в сад весна —
щебечуть солов'ї...
У тім вишневім у саду
де соловей співав,
мене дівчину молоду
коханий обіймав.
Як погасав за гаєм день —
удвох сиділи з ним,
співали там твоїх пісень,
при місяці яснім;
і слухав ще наш тихий сад

у тишині нічній
про славний город Ленінград,
де зріс коханий мій!
А зараз в дальньому краю,
де буря сосни гне,
співає пісню він твою
і згадує мене.
І пише звідти він мені
про щирюю любов,
про те, що скоро — восени
я з ним зустрінусь знов.
Що від ворожих, диких зграй
він береже коханий край,
де наша доля молода
у щасті розквіта,
де Україна і Москва —
на всіх язиках все співа
про сонячні літа!

* * *

Вже й день над садом запалав,
остання зникла тінь,—
Тарас задуманий стояв,
дивився в далечінь ...
Літак виблискував над ним
у небі голубім,
і плив над містом молодим
заводів сизий дим.
І тихо вимовив Тарас:
— О, рідний краю мій!
Прийшла щаслива пора,
засяяв час новий!
Я знав, я вірив — прийде він —
кати погинуть злі,
і буде мати, буде син,
і люди на землі!

Листопад 1938 р.

Харків.

Микола Печерський

ДІВЧИНА

ОПОВІДАННЯ

За вікнами вагонів пливла осінь. Вона ввійшла в голубі калюжі, у висхлу траву, в білорору берізку — червонолисту й молоду.

У Курську баби підносили до вагонів, наче вилляту з воску, антонівку й продавали її „на відро“. В цьому ж Курську у вагон № 5 ввійшла дівчина. У вагоні їхали курсанти морської школи. Дівчина була білява; м'яке волосся було перев'язане вузенькою рожевою стрічкою. Під високими бровами відкривались золотисті очі з ажурними стрілками в середині.

Дівчина була одягнена в руську плюшеву шубку з високими рукавами й простеньку сіру сукню. Звали дівчину Валею, а їхала вона вчитись до Запоріжжя.

Вона поклала на лавку чемодан, зняла шубку, поклала її зверху і почала оглядати своїх сусідів.

Вона одразу ж полонила всіх. Хлопці віддали їй найкраще місце, на станціях бігали по їжу та чай.

В подяку дівчина розгорнула хустку і нагородила кожного яблуком. У хустці нічого не залишилось. Вона згорнула її трикутничком і сховала у чемодан.

З сусіднього купе прийшли ребята з гармонією. Малинові міхи її широко розтягались, вальс спокійною мелодією лився у вікна. Танцювали пожовклі клени навколо голубих озер, кокетували красуні-берізки і навіть телеграфні стовпи поважно оберталися в вальсі.

Вже й північ минула, а все лунали веселі молоді голоси, дружний сміх і скоромовка віденської трюхрядки.

На столику в склянці з'явився букет осінніх квітів із сніжних айстр, червоної калини і чорних очиць вовчих ягід. Приніс його Володимир Алутін, високий смагливий юнак, що все життя мріяв вступити до морської школи і нарешті дійшов свого... Колеса клопітливо перестукували на стиках — Севас-тополь, Севас-тополь.

За вікном земля відкривала все нові й нові сторінки. Пронесли вогні великих і малих станцій, яскраво освітлені

дебаркадери, колгоспниці в квітчастих хустках з дітьми та чоловіками.

Вони їдуть до Ленінграду, Москви, Оренбургу. Там їхні діти вчать або працюють. З лозових кошиків визирають подарунки від рідної землі: повновісні яблука, плетені калачі, ковбаси...

Володька бігав на перон, приносив всій компанії пиво та добрі цигарки.

Перед однією з великих станцій зайшов провідник і запропонував розходитись спати. Молодь неохоче розійшлась по місцях.

Володчина лавочка була навпроти Валіної. В каламутнім присмерку він чітко вгадував її обличчя, білявий кучерик над оком і чарівні округлі плечі.

Не пам'ятає, як це сталося, що вони вийшли в тамбур і стали біля вікна.

Сталевий туман широким розливом слався по землі. Здавалося, це було море. Де-не-де серед нього мріли дерева й дахи будинків, пливучи в голубому безбережжі...

— До Запоріжжя?..

Дівчина злегка нахилила голову:

— Так.

Більше він нічого не запитував. Стояли мовчки і навіть не обернулися, коли провідник, виходячи з своїм зеленим ліхтариком на станцію, сердито грюкнув дверима.

За вікнами слалися зорані поля. Десь на краю землі сходило сонце. Від того поля були малинові й легкі. Здавалося, можна зважити їх у руці, можна взяти на теплі долоні й піднести цій хорошій дівчині, яка, безумовно, є найкраща на всій землі.

Володька ніколи не переживав цього трепетного почуття. Може назва почуттю—любов? Хотілося доторкнутися вустами до круглого плеча дівчини в сіренькому зворушливому платтячку.

— Приготуйтеся, Запоріжжя,—металевим голосом сказав провідник.

Володька здригнув і відсунувся від вікна.

— Вам сходити!

— Так, Запоріжжя,—заметушилась дівчина й пішла збирати речі.

Поїзд зменшував хід. От нарешті зашипіли гальма і він зупинився. Володька підхопив Валін чемодан і пішов з вагона.

На станції метушились сонні носії, заклопотаний біг вздовж вагонів сивенький дідок—любитель чайку. В руках він тримав мідний чайник.

Володька і Валя зупинились на пероні. Невимовлені почуття охоплювали хлопця, а хвилини стоянки поїзду чорними стрілками електричного годинника бігли вниз.

Вдарив другий дзвінок, солов'єм залився свисток оберта, і поїзд рушив.

Тільки тепер Володька очунав. Він схопив теплу Валіну руку, схвильовано струсив її. Валя дивилась на нього широко розкритими очима. Золотисті — вони відбивали сонце і були так зворушливо милі, що Володька забув усе. Він схопив її голову руками. Волосся, що пахло курськими яблуками, розсипалося по плечах. Поцілував її в повні уста і засоромлений побіг доганяти вагон.

Він чув, як дівчина щось кричала йому ззаду, але вітер перейняв слова, перекинув їх за горбатий в'яз біля станції і там розгубив:

— Пишіть у педінститут ... Яковлева ...

Володька став на підніжці. Провідник незадоволено відштовхнув його в тамбур. Хлопець виставив голову в двері. Дівчина стояла на пероні і махала йому великою косинкою.

Паровоз плювався гірким димом. Дим слався над вагонами бурими клубами, закриваючи від Володьки найкращу в світі дівчину, у якої він так і не здогадався спитати адресу.

Запоріжжя, 1938 р.

Павло М'якушка

РІДНЕ МІСТО

Ось і ти над Дніпром, рідне місто.
Скільки радощів чую в тобі,
Листопад золотаве намисто
Заплітає у синій воді.
Висне міст над Дніпром залізничий,
Пахнуть коси вологих пісків.
А лани шелестять мальовничі
І плетуть нам пісні з колосків.
Юне місто, оновлене місто,
Скільки квітне заводів, споруд!..
Прийде вечір і зорями блисне
Другий брат твій — гігант Дніпробуд ...

Кременчук, 1938 р.

Леонід Топчий

ЛІСОВА КАЗКА

Ліс дрімучий ще й високий,
Кажуть люди, що в діброві
Вовк гуляє і ведмеді
Проходжають клишоногі.
Кажуть люди, що в діброві
Пні горять і не згорають,
І кричить перед світанком
Полісун, на цапа схожий.

Не знайшов я там ведмедів,
Лісуна не чув ніколи,
Бороди його не бачив,—
Все те марна поголоска.

Я блукав в дрімучім лісі
І вночі і рано - вранці,
Спав під дубом в три обійми
І росою умивався.
І коли вставало сонце
Золотити росу в листі,—
Раптом пісня задзвеніла,
Сонну тишу розірвавши.

Голос вів мене крізь хашу,
І по стежці невідомій
Ненадіяно прийшов я
До озерця лісового.
Не зігнав я диких вуток,
Ані чаплі не сполохав,
Не зламав сухої гілки,
До води я вийшов тихо.

Обійнявши стан берези,
І відбившись разом з нею
У блакиті вод озernih,
Дзвінко дівчина співала.

Упадали вкупі з листям
Чорні кучері на плечі.
Над водою слалась пісня,
По воді пливла, мов лебідь.

Тільки дівчина замовкла,
Відрізнилась від берези,
Я пішов услід за нею,
Вмить забувши все на світі.
Я жадав почути голос,
Наче озеро прозорий
І сріблястий, як росинки
На деревах рано - вранці.

Несподівано, неждано,
Посеред дерев столітніх
Я угледів три віконця
І брусовану покрівлю.
Несподівано, неждано
Із сторожки лісової
Вийшов дід мені назустріч,
І кудлатий пес за дідом.

Я такого пса лихого
Зроду - віку ще не бачив,
Ні оброслого такого
Діда - велетня не знав я.
Тож, розсудкові покірний,
Я пішов собі додому.
Не прийшлося мені пізніше
Тую дівчину зустріти.

Я не міг забути голос,
Наче озеро прозорий
І сріблястий, як росинки
На деревах рано - вранці.

В ліс дрімучий і високий
я, повен туги,
Спав під дубом в три обійми
І росою умивався.
Обіймав березу в лісі,
Відбивався разом з нею
У блакиті вод озерних,—
Тільки дівчини не стрів я.

Та невже насправді в лісі
Полісун живе рогатий?
Та невже на дно глибоке
Водяник затяг красуню?
Може нині в час північний
Із води вона виходить,
І шовкові кудрі чеше
Гребінцем із рибних ребер.

Я ніде її не бачив
І, забувши пса лихого,
Діда - велетня забувши,
В ліс пішов я до сторожки.
„Не боюсь тебе, лісничий,
Ні твого пса лихого,
Ти скажи, куди поділась
Тая дівчина дібровна?
Я б хотів її зустріти,
Я б жадав почути пісню,
Що бреніла над водою,
По воді пливла, мов лебідь“.

Після довгої мовчанки,
Пильно глянувши на мене,
Дід повів мене в сторожку,
Посадив за стіл дубовий.
Взяв він білого паперу
І стальне перо дістав він,
Позирнув на мене ще раз
Оком добрим і ласкавим.

„Нині доня не дібровна,
Городською стала доня.
Відтепер учені люди
Вчать її пісень співати.
Напиши листа їй, хлопче,
Напиши, вона приїде,
І такої заспіває,
Що усі пташки помовкнуть,
Що завмре на вітах листя,
Нижче схиляться берези
З надбережною травною
До блакиті вод озерних.
Заспіває так, що в лісі
На гілках помовкнуть дятли,
А маленькі ведмежатка
Перестануть пустувати.
Так, що всі дібровні звірі
Потопатимуть у пісні,
В пісні новій і щасливій...
Тож приходь і ти послухай“.

З російської переклав В. Свідзінський

Марія Романівська

ЙОГО ПОМИЛКА

НОВЕЛА

Власне кажучи, Іван Іванович завжди вважав жінок за тендітних і нерівноцінних чоловікам істот. Здається, пройшло чимало років, революція, ламалось багато усталених поглядів, а по суті в цій ділянці для нього все залишалось так само. Але як би він обурився, коли б хтось закинув йому старе несутчасне ставлення до жіноцтва! Адже він завжди здався сам собі „з голови й до п'ят“ людиною нової радянської культури.

Та, звичайно, його дружина Маруся завжди лишалась в його очах тихенькою безпомічною жінкою. Щоправда, вона вже десь працювала, він завжди плунав: машиністкою чи стенографісткою... Та хіба ж могла її робота бути чимось рівнозначним його великій роботі інженера-електрика? Іван Іванович був непорushно впевнений в тому, що так само, як і двадцять років тому, віссу її світу був рубчик його білосніжних носових хусток. І його донька Яся, яка мала вже цілих шістнадцять років, залишалась для нього тим же маленьким дівчатком. І чи ж був гідним його великої уваги її нескладний дитячий світ?

Він в центрі всього, його робота, його життя, його носові хустки. Все останнє було тільки супутником цього „геліоцентричного“ кола. Іван Іванович не міг уявити собі, як би вони жили без нього — його Маруся, його Яся. І тому, коли на сорок третьому році життя його захопило велике кохання до інструктора парашутного спорту, Ніни, брехня стала природною, ніби навіть потрібною...

— Розумієш, — розповідав він своєму другові Черкіну, — ця брехня — свята брехня! Ти подумай, як би вона могла жити без мене — моя Маруся? Ця безпомічна обмежена жінка! Або моя крихітка — Яся? І хіба можна дружині — старому другові сказати правду? Тільки брехню!

— От саме: свята брехня! — зворушено акомпанував йому Черкін, чухаючи свою лисину, — чудово сказано. Ну, а як же з тою, іншою?

— Сказати їй, що я одружений? Убити це ніжне молоде серце? Завдати йому такого болю? Ніколи!

— Ну і яку же?—цікавився Черкін.

— А так... доводиться,—ухильно відповідав Іван Іванович,—покищо все запевняю, що була дружина, та розійшовся з нею ще давно, в Москві. Працюємо ми з Ніною в різних галузях... Ну, а до себе не запрошую: кажу, незручно покищо, у мене, мовляв, в одній кімнаті мати та сестричка... Підшукаю, кажу, квартиру, тоді житимемо разом.

— А далі ж воно як?—допитувався Черкін.

Іван Іванович моложаво піднімав вгору свою красиву, тільки трошки посріблену сивиною голову, і самовпевнено казав:

— Нічого! Якось то владнається!

— Люба моя, не чекай мене сьогодні, працюватиму до другої години ночі... зовсім очманів,—повідомляв він свою дружину по телефону.—Ти, може, кудись підеш? Хе-хе, дізнаємось... Чудесно! Тільки ради всього, рідна, не скучай!

Ніна радісно простягала свої дівоче-тонкі руки назустріч цій дволичній людині, цілувала похолоділими від кохання губами ці брехливі уста.

Брехня взагалі була незрозуміла їй—цій молодій міцній жінці, яка пройшла тільки кілька кроків свого життя в старому світі минулого. Їй було всього п'ять років, коли революція відкрила жінці безмежні шляхи роботи й творчості. Любов і дружба були для неї такі ж глибокі, як синява неба, яку вона обрала своєю стихією. Брехня була б у них просто неможлива, як не можлива сніжна заверюха в блакиті сонячного літнього дня! Сама вільна від брехні, вона не припускала її в коханому чоловікові, якого полюбила глибоким цільним почуттям.

Переповнений її ніжністю, Іван Іванович повертався додому, у свою затишну сімейну квартиру. Він мимрив щось про ка-торжну працю, нашвидку з'їдав смачну вечерю і, ніжно поцілувавши в чоло заснулу доньку, йшов до свого кабінету.

Його дружина останнім часом була чимсь особливо занята. Натякала про якийсь „сюрприз“, який йому готує. Килимчик над ліжком чи нова піжама?—протекторським тоном запитував він. Вона мовчала, усміхаючись. Вдячний за її постійну, але недокучливу увагу, він ніжно гладив її по плечі й спокійно лягав спати.

Все було чудово. Жодна підозра не турбувала Марусю—його старого уважного друга. Хіба ж він не був з нею, її любимий господар і чоловік? Щаслива була і Ніна—його сіроока любов...

І раптом все це щастя, збудоване на „святій брехні“, розломилось і розсипалось.

Почалося це з того, що омоложеному коханням до сміливої молоді дівчини, Івану Івановичу якось схотілося зробити їй щось особливо приємне.

Він теж вирішив побувати в висотах, де працювала Ніна,

і навчитись стрибати з парашутом. На заводі була своя вишка і за короткий час він засвоїв техніку стрибка. На цьому він, певно, і зупинився б, та Ніна захотіла більшого, і довелося згоряча дати згоду стрибнути з літака.

Хвилюючись він стояв одного прохолодного ранку на приміському аеродромі. Сама Ніна — кращий інструктор-парашутистка аероклуба, проводила його в цей перший справжній повітряний рейс.

Хвилювання солодко тиснуло йому груди. На сході піднімалось сонце, абрикосовим пилком притрушуючи хмарки, такі ніжні й округлі, як персикові плоди. Іван Іванович почував себе героєм. Він подумав, як би пишались його дружина й донька, коли б могли побачити цей сміливий стрибок. Але ж присутність Ніни виключала цю можливість.

Маленький учбовий літак, подібний на сіреньку скуйовджену пташку, мусив понести його в рожеву височінь. Ніна, така красива своєрідною мужньою красою, затягнута, як і він, в синій комбінезон, підійшла до нього — усміхнена, урочиста.

Вона потиснула йому руку ніжно й сквапно.

— Знаєш, — трошки зніяковіло заявила вона, — я хотіла, щоб сьогодні стрибав тільки ти. Але не вийшло. Тут дівчатко одне збирається плигнути — льотчиці нашої донька. Це все мої молоді дебютанти.

— А ти, що до старих мене зараховуєш? — засміявся Іван Іванович. Йому було весело і молодод. Він розправив свої широкі плечі і поглянув у глибину неба. Хмарки були рожеві, як його настрій. — Зараз полетимо, — сказала Ніна. Йому дуже хотілось поцілувати її різко окреслений енергійний рот, але до них уже йшли.

— Ось і наша льотчиця з донечкою, — сказала Ніна.

Іван Іванович подивився вперед і вирішив, що в нього починається галюцинація. До літака йшли його дружина й дочка.

Та сумніву не було. З шкіряного шлема на нього глянуло не менш здивоване обличчя його Марусі. Так, це була вона, його тридцятисемилітня дружина, але така незвично висока й ставна в цьому костюмі, на фоні цих крил, а поруч...

— Тато! — дзвінко закричала Яся і застрибала, як маленька. — І ти теж! Та це ж чудово.

— О... сюрприз! — в нестриманому юнацькому захваті кричала вона. — Ми — тобі, а ти — нам. А я, дурненька, думала, що ти не дозволиш. Ну, а мама — тепер все одно дізнаєшся, — мама скінчила льотні курси. Ми збиралися це тобі сьогодні сказати.

— Ось як, — сказала металевим голосом Ніна, — ось як!

Вона стояла нерухомо, через силу усвідомлюючи все. Невже, це була правда, — його дружина, донька? Та, певно, так: не сховалось від її очей, як метнувся в бік зляканий погляд коханого, полум'я залило щок, здригнулась рука...

— Стрибаємо? — весело сказав підходячи командир звена. — Ніно, ти дала всі останні інструкції своєму чоловікові?

Чоловікові! — як приємно було Іванові Івановичу, коли Ніна якось відрекомендувала його, як свого чоловіка, але тепер...

Вражена Яся тихо скрикнула. Вона притиснула руку до серця і дивилась на батька широко розкритими очима... Запанувала мовчанка. Ніяково тяжка...

— Готово, — раптом глухо промовила Маруся — льотчиця, — прошу зайняти місця!

Загудів мотор. — Ходімо, — рішуче сказала Ніна, — ходімо, — знову сердито повторила вона, скам'янілому Іванові Івановичу.

— Я не можу... Я не піду, — пошепки заскиглив той.

Тоді Ніна майже вштовхнула його в кабінку. Біля матері сиділа його дочка. Іван Іванович бачив розвіяний білявий кучерик і поворот голови. Поруч була Ніна, холодна і сувора, як зимовий горизонт.

Аероплан набирал висоту. Льотчиця дала сигнал. Вона розгортала сталеві крила все повільніше, все плавкіше...

— Приготуйтесь виходити на крило, — суворо сказала Ніна.

Панічний страх раптом охопив Івана Івановича. Це був майже істеричний страх. Роздертий хвилюванням, він не міг, не хотів падати, він пробував щось сказати, виправдуватись, але...

— На крило! — знову крикнула Ніна, і сірі очі її вп'ялися клинком в розгублену душонку Івана Івановича.

Ніби ввісні, він вибрався на крило. Скажений вітер люто накинувся на нього. Безодня неба здавалась смертю. Сонце наповняло каламутною нудотою... Він не може стрибати, він загине! Жалюгідні слова накипали на вустах цієї великої широкоплечої людини, маленьким сірим комком зігнутої на краю бездонної прірви.

Тоді Ніна плавким рухом штовхнула його вниз.

Він став падати, повітря було пружне і дзвінке, як скло. Шум падіння власного тіла наляв жахом все його нікчемне ество. Всі настанови інструкторів потопли в цьому тваринному страху. Конвульсивно він сів на майже зразу кільце парашута, і зметнувся вгору.

Полегкість оволоділа серцем. Але це було зарано. Повітряна хвиля сіпнула й закрутила його, як легеньку, безсилу трісочку... Адже зовсім близько від нього, стріпуючи повітряним струмом, кружляв аероплан... Жах знову скрутив Івана Івановича. Ще хвилинка і м'який шовк парашута буде зім'ятий і втягнутий сталевим крилом! В грудях Івана Івановича похололо. Ніс здавило спазмою, як корком.

Але несподівано поштовхи повітряної хвилі стали слабші. Пітак зробив якийсь пірует і понісся від нього все вище і вище. Маруся! Вона не схотіла його загиніти! Парашут ніс

свою жертву тепер вбік по вітрові, просто на купу якихось будівель.

Просто на Івана Івановича насунувся якийсь черепичник дах. Гострий удар в бік струсонув його. Несамовито закрячавши, він схопився за трубу і повис на ній.

— Рано розкрив парашута, браток!— кричав йому знизунак у майці.

Він виліз на дах і допоміг парашутистові розплутатися. весь час добродушно висміюючи його невдале приземлення. Шкутильгаючи, Іван Іванович пошкандибав до аеродрома.

Піти!.. Сховатись... від усіх. Але куди?

Назустріч йому ішли троє: повна, мужня льотчиця, гнучка й міцна відома парашутистка і тоненька дівчина Яся.

Вони йшли просто на нього, жваво розмовляючи, і він зрозумів, що втекти йому нема куди.

— От,— сказала Ніна, набираючи у легені повітря,— ми хотіли тобі дещо сказати. Бачиш, ти брехав нам усім, і ми вирішили з тобою попрощатись. Є речі, які, розумієш, не можна простити. Ти не врахував, що не можна на цій землі плікнути безкарно в наше найдорожче— гідність радянської жінки.

— Так,— твердо підхопила Маруся,— і гордо розправив плечі.— Ти б не міг мені брехати, якщо поважав мене. По жалів? Але що може бути для нас недоречніше за жалість. Ти переоцінив себе. Але ж ти— не центр життя.

— Можна було просто сказати,— з сльозами в голосі сказала Яся.— Ми ж не якісь негодящі ганчірки! Прожили б якось і без тебе... Але брехати... Фі! Як це гидко!

— Нам з брехунцем не по дорозі,— презирливо додала Ніна.

І вони пішли від нього геть, міцні й стрункі, залишивши його, зігнутого соромом, на запашній, налитій соками, землі.

О. С. Пушкін

СНІГОВИНА

Б'ючись об скелі серед мли,
Шумлять і піняться вали,
І з клеткотом звилась орли,
У шумі бір,
І чола в блиску піднесли
Верхів'я гір.

Звідтіль, гуркочучи, грізна,
Звалилася сніговина,
І загатила хід вона
Між скель в той час.
І Терек, збурений до дна,
Спинила враз.

В знесиллі вщухлих бурунів,
О, Тереку! Ти присмирів,
Та задніх вод шалений гнів
Пробив сніги,
Залютував і затопив
Ти береги.

Й лежала, наче кам'яна,
Нетануча сніговина,
Під нею Терек біг без сна
І бився злий,
Зрошала піна вод мутна
Звід льодяний.

Де путь була між верховин:
Волікся віл, носився кінь,
Верблюда, бігуна пустинь,
Тут вів купець.—
Тепер Еол літа один—
З кінця в кінець.

Переклав
Борис Чигиринець

Я пережив свої бажання,
Вже більш не надить заклик мрій;
В моїй душі самі страждання,
Пустеля серця і надій.

Від подуву життя і бурі
Зів'яв розквітлий мій вінець;
Живу самотний та похмурий
І жду: чи прийде мій кінець?

Так, восени, у гострі стужі,
Як бурі чути зимній свист,
Один поживклий та недужий
Тремтить на гілці пізній лист.

Переклала
Марія Хмарка

Едуард Багрицький

ПУШКІН

Як він в крилатці, в кучерях, смаглявий,
Проходив тінню легкою здаля,—
То камінь ліг і димом підіймала
Крейдяний пил прославлена земля.

Чудесний оселенець!

Ми й донині
Твоїх поезій пам'ятаєм лад,
Хоч здавна вже михайлівські ялини
Про твій загин безглуздий гомонять.

Сто літ, як птиці промайнули,
Та ще живе в розбурканих серцях
Шипіння вкрай розлюченої кулі,
Заплутаної в жилах і костях.

Ми бродимо бульваром спорожнілим,
Ми примічаєм паруси фелюг,
І стереже нас бронзолитим тілом
Широколобий і печальний Дюк¹.

Ми пам'ятаєм:

хвилею морською
Від Севастополя туман наплив,
Гармати міддю бризкали страшною
З англійських броненосних кораблів.

Мов кінь важкий, що б'є копитом трави,
Крутоголовий, повний вибухових сил,
Тут п'ятий рік великий і кривавий
Нелюдську ношу зрушив і носив.
Тут на Пересипу² рядами цегляними

¹ Пам'ятник Рішельє в Одесі.

² Пересип — робітничий район в Одесі.

Заводи встали,
вугіль задвигтів,
Чорніла кров, залиті потом нили
Сотні упертих скам'янілих тіл.

Всьому кінець!
З північних тундр і долів,
Від Петербурга,
від Москви, Пермі,
Ідуть полки, врятовані з неволі,
Від остогидлої одвічної тюрми.

Вони в снігах вогні свої розводять,
На бистрих конях свій ведуть похід,
У глупу ніч вони тривожно бродять,
Через замети, хашами, убрід.

Який тривожний наступ їх безсонний!
За ними —
ріки,
поле
і міста;

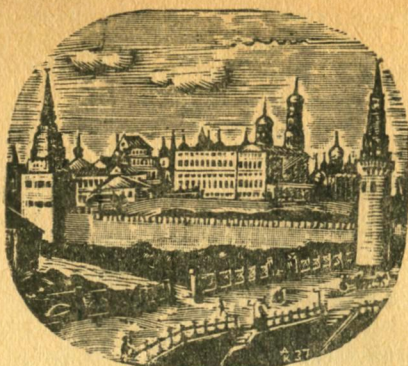
Із ними мчать на південь ешелони —
І зірка п'ятикутня вироста!

Надходить перемога праці!
Погляньте:

від піщаних берегів
Йде тінь до них в розвітреній крилатці,
Вітаючи прихід більшовиків!

Вона іде із посмішкою друга,
Туди, де свист шрапнелі і гранат,—
Одна рука на серці,
Ну, а друга
Своїм пісням вимахує у лад.

Переклав
А. Шмигельський

Олександр Корж

ПУШКІН

ПОЕМА

Частина I

МОСКОВСЬКА ЗОРЯ

Края Москвы, края родные,
Где на заре цветущих лет
Часы беспечности я тратил золотые,
Не зная горестей и бед.

Пушкин.

I

Глуха Німецька. Дом Скворцова.
Старенький флігель вкрила мшедь...
Почнемо повість саме з цього:
Де світ угледів наш поет.
... Був май. Був празник вознесіння,
Москва аж хлюпалась в гудінні
Кремльовських дзвонів. Скрізь „ура!“
Кричали натовпи: в царя
Родилась внука... Та вернімся:
Старенький флігель у саду...
У Пушкіна, в майора тут
Син Олександр в цей день родився.
І то не дзвони — сонця спів
Над древньою Москвою плив.

II

Москва, тобі хто нагадав би,
Що це смугляве „арапча“
Покотить згодом дивні ямби,
Затьмивши царських онучат!
Заглушить всі кремльовські дзвони,
Розбудить Русі омрак сонний
Теплом промінистих пісень,
Чий голос пролунає ген
Аж до Сибірської пустині
І кине радість і весну
У темну рудень глибину,
У снігові простори сині?..
О, Пушкін! Гордість світова!
Чи оспівать знайду слова?

Примітка. Початок поеми — „Вступ“ видруковано в „Л. Ж.“ № 2 1936 р., частину IV
„В Михайловському“ — в „Л. Ж.“ № 1 1937 р. — Ред.

III

Так на Німецькій, на окраїні,
Поміж садів, де квітне тмин,
Де чуто іволг співи ранні —
Жив наш майор, — в відставці він.
Він тут по бідності осівся,
І то: на розкоші скупився,
Бо ціну знав усьому сам —
Свічкам і посуду й дровам;
Хоч древній рід його — вельможний,
Та блеск уносили літа,
І Пушкіні вже — tiers etas,
Дворяни служні, незаможні.
І Пушкіні — вже не царям —
Парнаським служать більш богам.

IV

Військові почесні — кат з ними!
Майор щасливий, що торік
Від гвардії та від режиму
Павла жорстокого утік.
І скільки їх тікало в горі
Незадоволених майорів.
Куди? В відставку, і — в Москву!
У підмосковні на траву ...
Життя набридло офіцера —
Сергію Львовичу б салон,
Де анекдоти і бостон
І декламація Мольєра ...
І він діждав, діждав цих днів,
Що ними завжди тільки й снів.

V

Одна біда: в Москві з нуждою
Майор підчас спіткання мав
І вже для вotchини глухої
Золотоверху покидав.
Та вбившись трохи у достатки,
Зібравши з кріпаків податки),
Скоріше линув він назад —
В Москву, як серцем був їй рад —
Тут здавна Пушкіні селились,
В багатстві, розкоші жили,
Свої хороби в них були —
Защадку ж спогади лишились,

І світлом далезних зірок
Мигтить колишне в флігельок ...

VI

Якої радості це хвилі,
Про що скрізь люд загомонів?
Павла - придурка задушили:
Вже Александр на троні сів ...
Він щастя дасть всьому народу ...
І вже Херасков строчить оду,
За ним — Державін, Карамзін
І Дмитрієв, і як один:
„Се — ангол ... Внук Єкатерини,
Її вершитель славних діл ...“
Та в ангола щось замість крил
Було помітно ізза спини, —
Таки, старий, звичайний кнут ...
Проте всі вірять, щастя ждуть.

VII

Чого лиш цар не обіцяє, —
Дає сенату він права!
І краю радості немає,
У всіх кружляє голова.
І зникли враз мундири скруті.
Камзоли, шляпи де трикуті?
З'явилися знов: циліндр і фрак!
Павла нема! Вільготно як!..
Заметушилося дворянство —
Хто був вельможею колись,
Дивися, полетів униз,
А той — на більше пнеться панство ...
Ще мо' й майору повезе?
Проте, йому байдуже все.

VIII

І він — в кругу аристократів,
В аристократи пнеться сам.
Вже на Німецькій не шукати:
Утік поближче ік тузам.
Бо він з освіченим французом
Зрівняється, ще й кривний музам:
Майор — актор! майор — естет!
А рідний брат Василь — поет!
(Ця жертва мод і туалета).

Брати майстри на каламбур,
Москва їх знає й Петербург,—
Обидва краші друзі „света“.
І сам Юсупов, світлий князь —
Сусід майорові якраз...

IX

За „светом“, модами погоня.
Куряться музам алтарі.
І роки йдуть у Харитонья —
Бали, спектаклі, jeu d'esprit...
Дворовий люд із вотчин дальних
Іще везе оброк печальний —
Муку, і м'ясо, і пшоно,
І шерсть, і пряжу й полотно,
Хоч самі, звісно, і голодні,
У латах їхні зіпуни —
Та що поробиш? Пниш і пниш —
На завтра дай і на сьогодні,
Щоб захудалий їхній пан
В плачу од злиднів не пропав...

X

Але загаївся я трохи,
Загомонів про се, про те —
Одна по одній плинуть строфи;
А Пушкін Саша як росте?
Хвилину ще. Нам треба знати
Вже разом Сашину і матір —
Надежду Осіповну. Ця
Креолка горда без кінця,
Безжурна пані, вередлива,
Була прихильницею мод,
Любила „свет“ і свій комок,
Оприсклива, але вродлива —
Сім'ї і дому голова:
Майор ласкаво здав права.

XI

Надежда Осіповна досить
Коверзувала ним плохим:
Курить доводилось бідосі
Ізнишка у кутку глухім.
У домі повнее безладдя:
Є дороги і меблі й плаття,

Але — нестача тарілок,
І запах тухлих крашанок...
В одній кімнаті — голі стіни,
В другій — потуги на комфорт;
В майора виношений борт...
Завалені лахміттям сіни:
Така господарка чудна,
А челядь п'яна, гультіпна.

XII

Ну, повість наша, далі, далі!
Майор вдоволений з бонмо:
Лишім його з Мольєром в залі —
Від няні Сашу беремо!
Ось він, смуглявчик русокудрий;
Який несміливий, марудний,
Увесь в пілу, такий вовчок!
Ізнов згубив носовичок.
Як закопивив гнівно губи,
Чого похнюпилось, дитя?
(В очах чудових самота) —
Ах, Сашеньку ніхто не любить:
І батько й мати мов зима —
Ніколи ласки в них нема.

XIII

Голубить мати більше Олю
(Байдужий батько до дітей).
І Саша бідний, тьмянний, кволий
Цуратись зовсім став людей.
І не цікавлять ігри, друзі —
Втече він краще до бабусі —
У кошик сяде між ниток
І радий: не бурчить ніхто —
Ні мама, ані гувернантка!
Які суворі, злі вони:
Карають завжди без вини —
Куток набрид, як лихоманка.
Бабуся — кращий в Саші друг.
Ще любить няню і сестру.

XIV

В душі зникали темні плями,
Коли він замість белькотінь
Якоїсь вбогої модами —

Бабусю слухає один.
Від неї чує слово рідне,
Воно і просте і тендітне —
Із ним удома мало стріч:
Панує більш французька річ,
Хіба лиш няня заворкоче
Співучим говором своїм...
Здивована мадама тим,
Що вихованець так охоче
Звика до двірні й слуха більш
Арін усяких і Нікіш...

XV

Вже три дні мама не говорить
До Саші... Думає: вайло!
Яке мені з тобою горе,
У бога де ти узялось...
Й мадаме ще більше репетує,
Ще більш monsieur його муштрує...
Кому до методів навчань?
О, дні надсади і терзань...
.....

XVI

Сьогодні Саша довго плакав,
Сльозами зошит весь облив:
Він бився, думав, все однако
Числа ніяк не поділив.
Це ділення — одна лиш мука.
Не арифметика — а скука...
(Урокам мови тільки рад).
Зітхнути у Юсупів сад
Він біг запдаканий із дому.
Тут заслухався в шелест лип,
В грудях вщухав останній схлип,
Мов хтось годубив невідомий,
І пальці статуй різб'яних
Немов торкались струн живих.

XVII

Були хвилини: билась гулко
Од радості у жилах кров.
Москви вітав би всі провулки,
Ні, світ увесь би обійшов!
А це — кудрявчик вовкуватий?
Але — Саша?! О, пустун крилатий! —

Зліз на Івана... З висоти
Щоб бачить палаци, сади.
Для нього дні родились нові.
То він в Останкіно гасав,
То к Харитоньї поспішав:
Увечері Василій Львович,
Химерний дядя цей в жабо,
Читав збирався свій альбом.

XVIII

Вернувся дядя із Парижа
З запасом віршів і духів...
Він буріме цікаві пише
На скільки хочете рядків,
Або посланія від серця...
Надушений, виски в кудерцах,
На ніжках куцях і тонких —
Він викликав у Саші сміх...
Серед гостей бувало часом
Розмова випаде спірна —
У дяді слиняться уста.
Але він знається з Парнасом...
І вже за перевагу цю
Прошали дяді сину всю...

XIX

Який чудовий випав вечір:
Був Дмитрієв, був Карамзін...
І Саша слухав дивні речі —
Карамзіну вклонявся б він.
Іскрились радо оченята.
Ці вечори — для Саші свята.
Любов розквітла до книжок
(Йому осьмий вже йде годок!).
Одно, одно тепер бажання:
Плутарх, Гомер урвали сон;
Мольєр, Фонвізін і Руссо...
Не знає втоми від читання.
А в серці радість тільки та,
Що тома спинка золота!

XX

Слуга Нікіша любить Сашу,
Бо й сам — завзятий грамотій.
І сам він хилить тую ж чашу:
Байки склада на самоті.

І їх читає барчукові
Деся у Сокольніцькій діброві,
Або в Нескучнім. (Саша з ним,
Високим „дядькою“ своїм,
Всі майже робить прогулянки).
І цей замріяний слуга
Радніший слухать гаю гам,
Ніж чистить чоботи щоранку ...
Тож, часом, і ляща спійма, —
Тоді жаль Сашу обійма.

XXI

Лункіші все пташині клики,
І тут і там дзвенить пінь - пінь.
Поблискує Іван Великий,
Уткнувшись куполом у синь ...
Тягнуло Сашу в глуш подальше.
А тут бабуся Ганнібальша
Купила вотчину якраз,
Хоча без мармуру — прикрас —
Село звичайне з ставом чистим,
Село Захарове; навкруг
Простелений зелений луг
З ліском березовим тінистим.
І барський domeк на шпилі
Любовно - рясно плющ обплів.

XXII

І потягли кріпацькі клячі
Шляхом смоленським верстовим
Сімейство Пушкіних на дачу
З людьми і скарбом домовим ...
Майор до вотчин був байдужий,
Поїздки тішили не дуже.
Та Саша в сільській тишині
Зрадів уперше тут весні,
Знав насолоду в тихій праці:
У сад спішив він спозаравь
Полити розу і тюльпан;
Опівдні — у руках Горацій,
Або Вольтер і Лафонтен.
Дзюрчав ручай та маяв клен.

XXIII

У Пушкіних печаль у домі:
Вмер братік Саші — Nicolas,

В селі сумежному — В'язьомі
Пером земля йому лягла.
Звадлиий Коля був, упертий —
Він навіть в мить своєї смерті
Язик свій Саші показав,
Бо „малпі“ цій не потурав ...
.....

XXIV

В'язьомі — свідок днів минулих,
Тут бранна рать ішла колись.
Вони поляків мову чули,
І жив тут Годунов Борис.
Ставок, церковка стародавня ...
Про сиву даль оповідання, —
Живе поезія у них.
Поезія — в піснях сумних
Серед кріпацького народу.
І Саша у святкові дні
Як заслухався в ці пісні!
Були так милі хороводи ...
Він полюбив життя села.
У друзі кликала земля.

XXV

Тих літ бабуся що стоптала! —
Бувальщин знає не одну,
Про Ібрагіма Ганнібала
Любив послухати онук, —
Про старину свого роду;
Про давні діла і годи,
Того Ємельку Пугача,
Який скрізь нищив дідича ...
Все хвилювало розум ніжний —
І ніч, і місяць, і пісні,
В церковці шуми вітряні
Й перекази бабусі різні ...
Збігало літо, як вода —
В луги вступали холода.

XXVI

І — знов Москва, і все знайоме —
І тома грань, і кабінет.
Над Сашею вже в'ються роєм
Французькі рими: він — поет!..
Аж ось поема Tolyade —

Та скалозуб Русло, злорадий
 Цей гувернер, підняв на глум.
 І — тліє твір! І — дим од дум!
 В огні і п'єса під Мольєра —
 Її знецінила сестра.
 Не ждати автору добра
 Від Олі та від гувернера...
 Та що Руссо? Він сліз не варт!
 А Олі критика у — жарт...

XXVII

Домашньої бібліотеки
 Із книг не чіпана яка?
 Так не читають — п'ють у спеку
 Холодну воду ручайка.
 Звучали дні, немов ті рими.
 В сім'ї хай Саша нелюбимий,
 Хай пестить мама Олю, Льва,
 Шепоче ніжні слова
 Над Александром — не бабуса,
 Не няня добра, не стара,
 А молодая, як сестра —
 Чарівна, ласкава Муза...
 Впізнав би Сашу хто тепер?
 Він радісний, як сам Вольтер.

XXVIII

А роки йдуть... Дванадцять скоро.
 І Сашу — недорослем звуть.
 Осіли клопоти майора —
 Яку для сина вибрати путь?
 Щоб не була вона терниста,
 Щоб засіяла промениста
 На грудях Сашиних зізда.
 (Тяжкі, важкі тепер года...)
 Не довелося би задніх пасти
 Серед блискучих тих чинів,
 Коли б майора син зумів
 Завоювати честь у власті...
 Думок цей недоросль придав:
 Майор уперше батьком став.

XXIX

Звичайно, в Петербург поїде
 Учитись Саша, і — резон:

В колегію іезуїтів,
 Ачи в абатів пансіон...
 Але нащо тоді Тургенев —
 Заступництва цей добрий геній,
 Він глупі плани вшент розбив:
 Доволі шпиків і попів!
 Відомо ж: в Царському для знаті
 Новий засновано ліцей!
 Тургенев радить в коледж цей
 І обіцяє сам сприяти.
 (Серед міністрів і вельмож
 Усюди був він словом гожд!).

XXX

Головку к Саші Оля клонить:
 Не буде братика в Москві, —
 Сертук пошили, панталони
 Й штіблети куплено нові...
 Зряжають Сашеньку в дорогу,
 Та не сумує він ні трохи,
 Неначе дому і не жаль —
 Так вабить невідома даль...
 Ліцей для знатних царськосельський...
 І справді, пощастить туди,
 Чував, чудові там сади...
 Ввижавсь заставський поліцейський:
 Хто іде? — Недоросль Pouchkine,
 Син маіора, дворянин!..

XXXI

Бабуса добра, слізна няня:
 — Учися, Саша, славний будь...
 Й племінничку ось тьотя Анна
 Дарує на оріхи в путь
 Аж сто рублевих асигнацій!
 Та спритний дядя їх одначе
 У свій карман вже заховав...
 Пропали! Саша добре знав:
 Не верне дядюшка, злукавить...
 (Василій Львович, — з ним у путь
 Зрядили Сашу). Коні ждуть...
 Шлагбаум Тверської застави...
 Який чекає Сашу світ?
 Прощай, Москва! На скільки літ...

XXXII

І обернувся — раз, і вдруге,
І втретє зором ген повів...
Була в ці хвили — радість? туга?
Спитав би хто — не відповів.
Пішли окрайни; переліски —
Сосна, осика і берізки,
І вітер ніжив Саші слух;
Гарячий липень, липень - друг,
Дивився ласкаво у вічі —
Нагадував колишній час,
І шпиль, і домок, і ручай —
Захаровські найперші стрічі,
Веселі ранки трудові
Й Вольтера томик у траві ...

XXXIII

Поля захаровські, городи,
Діброва і ручай, простіть!
Згадало серце: все на споді —
І рози і тюльпана цвіт...
Давно ж він велетнем із казки,
Рубав у мах стеблини кашки?..

О, дні привілля, красні дні!
Неначе все було у сні:
Москва... Захарове... В'язьоми...
Всьому привіт несіть вітри!
Як жаль коханої сестри —
Вона занидіє удома...
Тоді як Сашу тройка мчить
У Петербург!..

XXXIV

По ній одній у серці горе —
Лише і друга, що сестра.
О, критик ніжний і суворий,
Ти не осудиш більш пера...
Згадалися капризи Олі:
„Повішусь!“ — здумалось раз, бже!
А Саша цвяшок в стіну: стук —
„Сюди, сударушка, ось тут!“
Було усяко: дружба й звади
І спільні сльози по кутках
Й мовчання мами... — просто жах!
Та, серце, не розбуджуй згадок —
Хай буде мир прожитим дням:
Сльозам, і жартам, і квіткам!

Огульці, 1932 — 1935 р.

